giva SVERIGE
Branschorganisationen för tryggt givande

pwc

STATEN, KAPITALET ELLER MEDBORGAREN

- vem finansierar civilsamhället?

2021

Innehållsförteckning

Förord 2

Om rapporten 4

Rapportens källor 4

Civilsamhället och urvalet i ledarnas undersökning 6

1. Omvärld och trender 7

Påverkan av en pandemi 7

Digitalisering 9

Globalisering 13

Demografi 17

2. Civilsamhällets finansieringskällor 21

Ledarnas syn på framtiden 23

3. Staten 26

Belastning på offentliga finanser? 26

Covid-19 och offentliga medel – hur blev det? 29

4. Kapitalet 31

Framtidsoptimism för företag som intäktskälla 34

5. Medborgaren 37

Medborgaren och det ideella arbetet 41

Medborgaren som medlem 44

Mellan civilsamhälle och folkrörelse 48

Medborgaren som givare 49

Kontakt 58

Förord

Även 2021 års rapport har förstås påverkats av coronapandemin. För ett år sedan var utvecklingen fortfarande mycket osäker och rapporten presenterades mitt under den andra smittvågen. Nu vet vi att, även om pandemin kostat många liv och stort mänskligt lidande i Sverige och globalt, blev påverkan på finansieringen inte så stor som många befarade. I årets ledarenkät syns en tydligt ökad optimism bland chefer och ledare inom civilsamhället. Vi ser också att pandemin påverkat organisationer på olika sätt och, föga förvånande, främst påverkat organisationer med ändamål inom området ”gemenskap”.

Pandemin kommer på ett mycket påtagligt sätt accelerera en av de megatrender vi beskrivit i dessa rapporter - digitaliseringen. Även om civilsamhället, likt samhället i övrigt, har tvingats ställa om till möten online när vi inte kunnat träffas fysiskt är det i sig dock inte ett uttryck för ökad digitalisering. Digitalisering innebär både nya möjligheter för människor att organisera sig och påverka samhället. Tillgången till “big data” kan innebära att verksamheter blir mer insiktdrivna och makten flyttas till medborgaren. Men den innebär också stora utmaningar i form av ökade möjligheter för stater och stora företag att påverka och övervaka människor.

Vår ökade användning av olika digitala kanaler för umgänge, inköp, nyhetsinhämtning, planering och välfärdstjänster men också funktioner som positionsbestämning och kamerabevakning har bidragit till att tillgången på data snabbt ökar. Processorkapacitet och bättre algoritmer ökar möjligheterna att använda data för alltifrån tjänsteutveckling till vårdplanering. Även här finns möjligheter för ideella organisationer att både utveckla och utvärdera sin verksamhet utifrån målgruppernas eller ändamålets behov, men också utmaningar kring integritet, risk för påverkanskampanjer, hot och utsatthet för företrädare för olika frågor.

Pandemin har inneburit att nya möjligheter till samverkan, inflytande, demokratiskt beslutsfattande och påverkansarbete prövats. Detta har sannolikt öppnat upp för ett större mod att ta till sig digitaliseringens möjligheter. Vi tror det är viktigt att civilsamhället blir en än mer aktiv aktör som tar tillvara digitaliseringens möjligheter, vågar investera i ny teknologi och i samverkan för att uppnå de skalfördelar som ofta krävs, samtidigt som fortsatt bevakning av de hot som finns i digitalisering och ny teknologi måste fortsätta.

Digitaliseringen är, hur vi än ser på den, en stark och disruptiv kraft som inrymmer både möjligheter och hot. Vi har i årets rapport därför lagt lite extra fokus på just digitalisering.

Liksom tidigare år understryker den här rapporten att förändringar i förutsättningar för civilsamhället går långsamt men ofta med tydlig riktning och kraft. Den demografiska förändringen med en ökad koncentration till storstadsområden och större städer fortsätter, befolkningen blir lite äldre och har lite högre andel människor som fötts i eller har rötter i ett annat land än Sverige. Sverige är fortfarande ett högtillitssamhälle med relativt hög jämlikhet

mellan människor. Men tilliten minskar något och klyftorna ökar något. Allmänheten står fortsatt för huvuddelen av finansieringen av civilsamhället och givandet som andel av disponibel inkomst ökar medan medlemsavgifterna minskar. Något som kan vara en del av förflyttning från en kollektiv folkrörelselogik till en logik som mer präglas individualism, professionalism och marknadslogik.

Det ideella engagemanget är som vi noterat i tidigare rapporter stabilt, men det är också tydligt att de ideellt engagerade i allt högre grad finns bland de äldre. Kanske är även detta ett tecken på en förändring av civilsamhällets sätt att organisera sig och en ökad professionalisering?

Dessa långsamma men tydliga förändringar påverkar och kommer att påverka förutsättningarna för organisering och finansiering av civilsamhället. De kräver att förtroendevalda och anställda, medlemmar och andra med engagemang i för och i civilsamhället tar sig tid att göra långsiktiga analyser av hur förändringar kommer att påverka förutsättningar för den egna organisationen, och vågar ta beslut om att "investera" i förmåga och finansiering för att kunna möta framtidens utmaningar och därmed kunna bidra till ett gott och hållbart framtida samhälle.

Vi vill också rikta ett stort tack till Emilia Velin Pastén och Sara Karlberg som har tagit fram och bearbetat underlag och material till rapporten, samt Gustav Sörberg som medverkat i rapportens slutfas.

Stockholm i november 2021

Charlotte Rydh
Giva Sverige

Johan Sverker
PwC

Om rapporten

Detta är åttonde året som Giva Sverige och PwC sammanställer kunskap i syfte att visa på förutsättningarna för finansiering av civilsamhället. Rapporten är tänkt att vara en kunskapsbas som organisationer, beslutsfattare, företag och andra intressenter kan ha nytta av för att bättre förstå förutsättningarna för finansiering av ideell verksamhet. Vi hoppas på detta sätt bidra till den ideella sektorns utveckling i samklang med omvärlden och de förändringar som ständigt pågår. Vår förhoppning är också att fler ska intressera sig för att bidra till att bygga upp kunskap om civilsamhället och dess förutsättningar. Vi är övertygade om att faktabaserade beslut bidrar till att bygga ett hållbart samhälle.

Rapportens källor

Offentligt tillgänglig statistik

- EU-kommissionen
- Statistiska Centralbyrån (SCB)
- Svensk Insamlingskontroll

Egna undersökningar

- Enkätundersökning bland ledare inom civilsamhället, 196 svar från ledare i riksorganisationer, undersökningsperiod 4/5-29/6-2021, PwC/Giva Sverige.
- Givandet i siffor 2020, maj 2021 Giva Sverige.
- Nyckeltal för gåvor Q2 2021, september 2021, Giva Sverige
- Nyckeltal för gåvor Q4 2020, februari 2021 Giva Sverige

Andra undersökningar

- ”Allmänhetens inställning till ideella organisationer och givande”, Novus på uppdrag av Giva Sverige januari 2021
- ”Företag och allmänheten om CSR och hållbarhet 2021”, Novus på uppdrag av Reach for Change
- ”Sponsring i Sverige under 2020”, IRM

Andra rapporter

- Internetstiftelsen, ”Svenskarna och internet 2020–2021”
- Nysta, ”Nystarapporten - civilsamhällets svar på hur vi kan stärka samhällskontraktet, demokratin och välfärden”, juni 2021
- Post- och telestyrelsens rapport “Digitalisering till följd av covid-19"
- PwCs rapport, “CEO Survey 2021”
- Regeringens rapport “För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi”
- Regeringen ”Svenskarnas engagemang är större än någonsin”
- Sida, ”Opinion om biståndet Sifo 2020”
- SOM-institutet, ”Civil beredskap i Coronatider: förtroendet stört för staten och regionerna”
- SOM-institutet, ”Trender och översikt SOM-undersökningen 2020”

- SOM-institutet, ”Den nationella SOM-undersökningen 2020”
- Volontärbyrån, ”Volontärbarometern 2021”
- UKÄ, ”UKÄ:s årsrapport 2020”

Övriga källor

- Digitaliseringsrådet
- Länsstyrelsen
- Tillväxtverket
- Myndigheten för digitalisering (DIGG)
- OECD
- Riksbanken
- Stockholms Handelskammare
- Socialstyrelsen
- Skatteverket

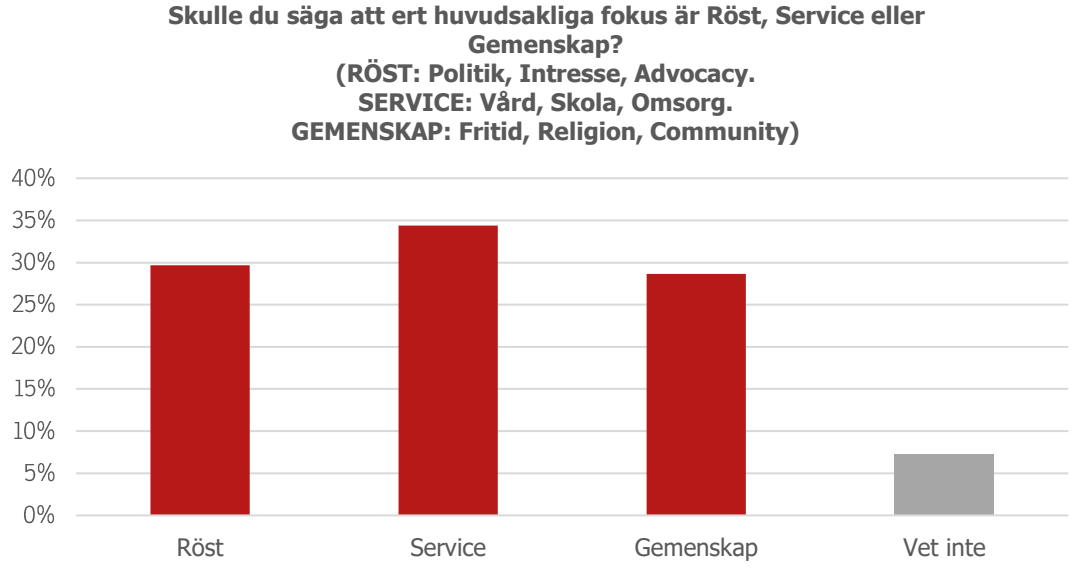
Civilsamhället och urvalet i ledarnas undersökning

För att få ett perspektiv på finansiering, möjligheter och utmaningar från civilsamhällets insida, har vi genomfört en enkätundersökning bland ledare för civilsamhällesorganisationer. Bland de svarande utgör ideella föreningar drygt tre fjärdedelar, medan knappt en fjärdedel är stiftelser och ett fåtal trossamfund.

Många av de svarande anger att de är insamlingsorganisationer och 54% svarar att deras organisation har 90-konto. I Sverige finns det över hundratusen registrerade ideella föreningar, och endast 445 organisationer har 90-konto vilket är en indikator på att de har någon form av insamling av gåvor. Därmed är det en överrepresentation av insamlingsorganisationer i vår undersökning jämfört med hur det ser ut i den ideella sektorn i Sverige som helhet.

När det gäller ändamål är de vanligaste svaren att deras verksamhet riktar sig till barn och ungdom, social verksamhet i Sverige och/eller idrott. I år ställde vi även en fråga till ledarna huruvida deras huvudsakliga fokus är *röst, service eller gemenskap*. Figur 1 visar att det är en relativt jämn fördelning bland de svarande med en lite övervikt för ”service”.

Närmare 85% av de ideella organisationerna har fysiska personer som medlemmar där en tredjedel har färre än 4 900 medlemmar, hälften 5 000 medlemmar eller mer och 10% svarar att de har över 100 000 medlemmar.

Figur 1. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

1. Omvärld och trender

För att förstå och få en bild av förutsättningar för civilsamhällets finansiering är det viktigt att fånga upp trender och omvärldsfaktorer. Här beskrivs ett urval av faktorer som är eller kan vara relevanta för en ideell organisations finansiering och är ett inspel för en kontinuerlig analys av vilka faktorer i omvärlden som är viktiga för den egna organisationen.

Påverkan av en pandemi

I mars 2020 bröt Covid-19 ut på allvar i Sverige. Pandemin har påverkat hela samhället, naturligtvis också civilsamhället. I vår enkätundersökning till ledare i civilsamhället ställdes både 2020 och 2021 frågor om hur ledaren bedömt att pandemin påverkat den egna organisationen.

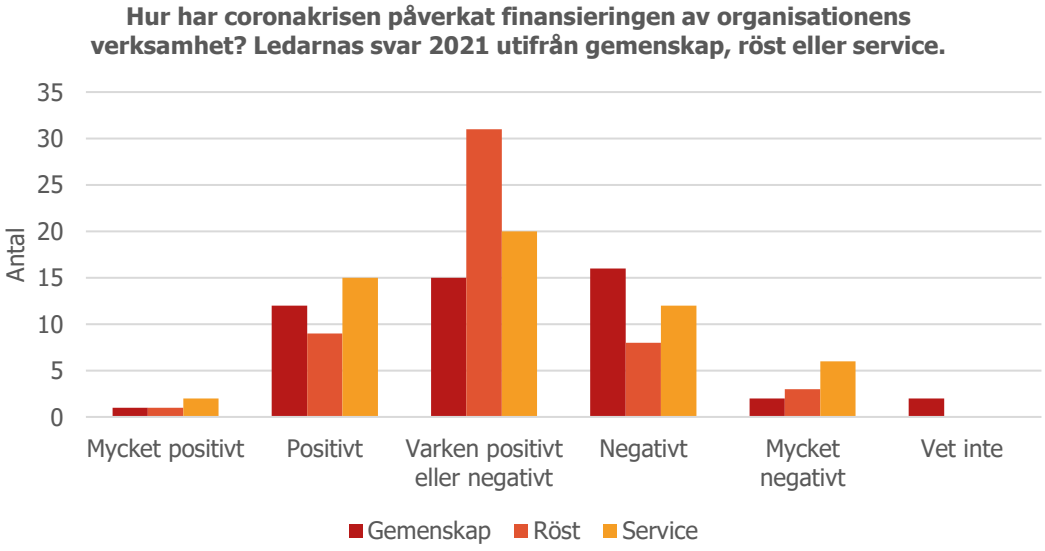
Det är tydligt att ledarna i större utsträckning upplevde att finansieringen påverkats negativt 2020 än vad de upplevde under 2021. Detta skulle kunna bero på att pandemin precis hade brutit ut när enkäten skickades ut 2020 och att ledarna då inte hade sett de ekonomiska effekterna av pandemin än och att det senare kanske visade sig inte bli så illa som många befarat.

En slutsats från enkäten 2021 är att civilsamhället, liksom samhället i övrigt, påverkats mycket olika av pandemin. En del organisationer som uppger att deras finansiering påverkats positivt, har tvingats ställa in evenemang och därmed sparat pengar. Andra organisationer har fått fler medlemmar och därmed ökade intäkter från medlemsavgifter. Slutligen har vissa organisationer blivit tilldelade statligt stöd. De organisationer vars finansiering påverkats negativt har till exempel sett att företagsgivare försvunnit, att medlemsintäkterna minskat och/eller att givandet minskat.

Figur 2. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

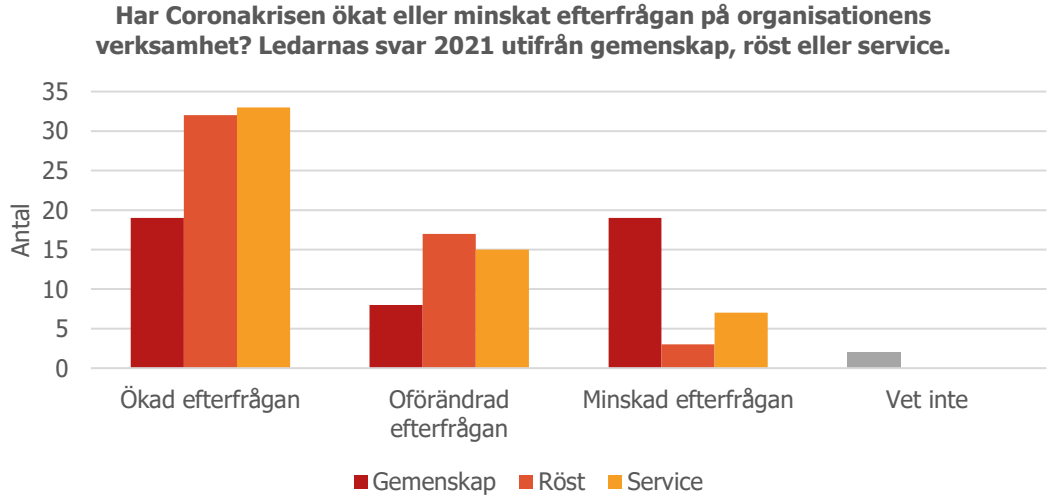
Pandemins påverkan tycks variera beroende på vilken typ av verksamhet en organisation arbetar med. Bland organisationer vars huvudsakliga fokus är röst (såsom politik, intressefrågor och påverkansarbete) svarar de flesta att deras finansiering varken påverkats positivt eller negativt av pandemin. Bland organisationer som har gemenskap som huvudsakliga fokus (såsom fritid och religion) svarar fler ledare att de påverkats negativt av pandemin, men många har också påverkats positivt. Slutligen visar diagrammet nedan att organisationer som har service som huvudsakliga syfte (såsom vård, skola och omsorg) är de som verkar ha påverkats mest negativt av pandemin.

Figur 3. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

För många av organisationerna har pandemin inneburit att efterfrågan på organisationens verksamhet har ökat. 54% svarar att efterfrågan på organisationens verksamhet har ökat under 2021, medan motsvarande siffra för 2020 var 41%. En del organisationer svarar dock att efterfrågan på deras verksamhet minskat. För både 2020 och 2021 svarade 20% av ledarna att efterfrågan på deras verksamhet minskat.

De organisationer som fått ökad efterfrågan på sin verksamhet under pandemin är framför allt organisationer vars fokus är röst (såsom politik, intressefrågor och påverkansarbete) eller service (såsom vård, skola och omsorg). Bland organisationer vars fokus är gemenskap är variationen stor. Det är lika många som uppger att de fått ökad som minskad efterfråga.

Figur 4. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

Digitalisering

Digitalisering är en av de megatrender som format, formar och kommer att forma vårt samhälle på en rad olika sätt. Ny teknologi ger oss nya möjligheter att lösa problem och ta oss an utmaningar men det innebär också nya frågeställningar att hantera.

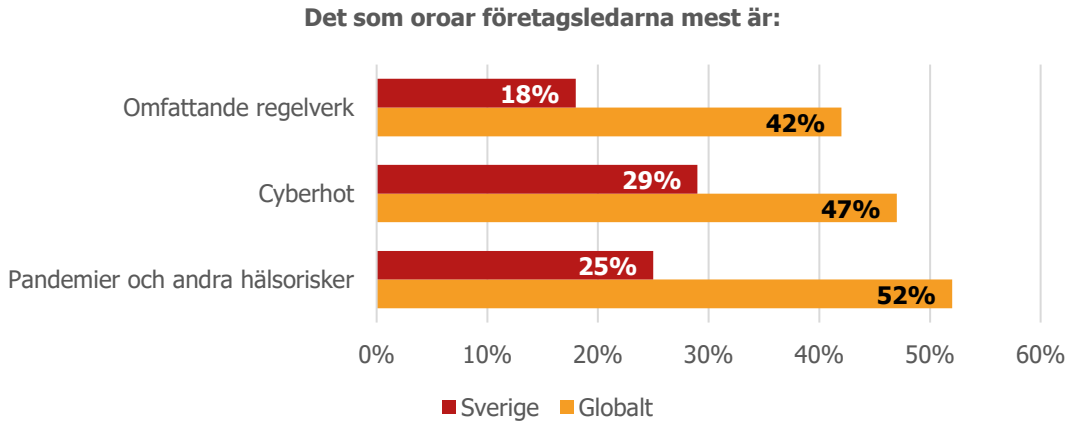
Coronapandemin har fungerat som en accelerator av denna redan starka megatrend. Under det senaste året innebar till exempel regeringens beslut om distansundervisning för gymnasieskolan och vuxenundervisning att lärare och elever på mycket kort tid fick lära sig digitala verktyg för att få undervisningen att fungera. Folkhälsomyndighetens rekommendationer kring social distansering ledde till att många arbetsplatser uppmanade medarbetarna att arbeta hemma. Många av oss fick snabbt lära sig att ha möten online.[1] Civilsamhällets organisationer har

[1] Post- och telestyrelsens rapport “Digital omställning till följd av Covid-19"

exempelvis genomfört gudstjänster, studiecirklar och årsmöten via digitala kanaler. Inget av detta är egentligen nyheter i sig - det nya är den skala med vilka de genomfördes.

Nysta, civilsamhällets nystartsgrupp för ett nytt samhällskontrakt[2], pekar på att det civila samhället i Sverige och internationellt är sena på bollen när det gäller implementeringen av de lösningar som digitalisering erbjuder, men i kölvattnet av pandemin finns förutsättningar för att förverkliga potentialen även för organisationer i den ideella sektorn. Inom sektorn har digitalisering traditionellt inte betraktats som en integrerad del av ideella organisationers verksamhet. I stället för att det ses som overhead-kostnader, behöver det skapas en insikt om att digitalisering skapar möjligheter att åstadkomma mycket mer med färre resurser. De stora investeringar som krävs för att aktörer inom civilsamhället ska kunna ta rollen som sociala innovatörer i digitaliseringen har ännu inte omsatts annat än i begränsad utsträckning hos små sociala entreprenörer eller i samverkan med näringslivspartners. I Nysta-initiativet har arbetsgruppen för AI och digitalisering lagt tonvikt på att civilsamhället nu måste ta ett medvetet kliv för att överbrygga klyftan mellan dem som är med och formar en ny digital värld och de som står utanför denna utveckling.

Digitalisering innebär både nya möjligheter för människor att organisera sig och påverka samhället. Tillgången till "big data" kan innebära att verksamheter blir mer insiktdrivna och makten flyttas till medborgaren.[3] Men den innebär också stora utmaningar i form av ökade möjligheter för stater och stora företag att påverka och övervaka människor. I och med digitaliseringens har samhället också mött nya utmaningar i form av cyberattacker. Diagrammet nedan är hämtat från PwC:s undersökning CEO Survey 2021 och illustrerar vad företagsledare runt om i världen oroar sig för.

Figur 5. Källa: PwC CEO Survey 2021

[2] Civilsamhällets nystartsgrupp för ett nytt samhällskontrakt www.nysta.nu
[3] Nysta Delrapport 1 "Ett AI-manifest för det civila samhället?"

Det är noterbart att cyberhot ligger så högt på skalan över risker. Kanske skulle det ligga än högre om inte pandemin färgat uppfattningarna? De hot företagsledarna ser framför sig har stark koppling till cybersäkerhet, något som accentuerats under ett år som kraftigt ökade digital kommunikation, men den redan pågående digitaliseringen av alla näringslivets processer ökar sårbarheten för olika typer av cyberattacker och cyberbrottslighet.

Denna utmaning är sannolikt densamma i många ideella organisationer. Alltmer av verksamheten digitaliseras, oavsett om det handlar om administration, insamling av gåvor eller ändamålsverksamhet. Förutom risk att bli utsatt för "vanlig" ekonomisk cyberbrottslighet, har många ideella organisationer dessutom känslig information om medlemmar, aktivister och sin målgrupp att hantera.

Allt fler digitaliserade beteenden

Digitaliseringen har påverkat hur vi handlar och betalar. Enligt Riksbanken finns det en tydlig trend som visar på att digitala betalningsmetoder har ersatt användningen av kontanter, och som tyder på att Sverige är på god väg till att bli ett kontantlöst samhälle. Det visas även att coronapandemin har påskyndat denna utveckling, eftersom en större del av handeln har förflyttats från fysiska butiker till nätet.[4] Många tycker att de digitala betaltjänsterna förenklar vardagen, samtidigt som det finns organisationer och privatpersoner som lyfter att de individer som inte är digitala får allt svårare att vara delaktiga i samhället. Dessa individer kan till exempel vara äldre, nyanlända eller personer med olika funktionsnedsättningar.[5]

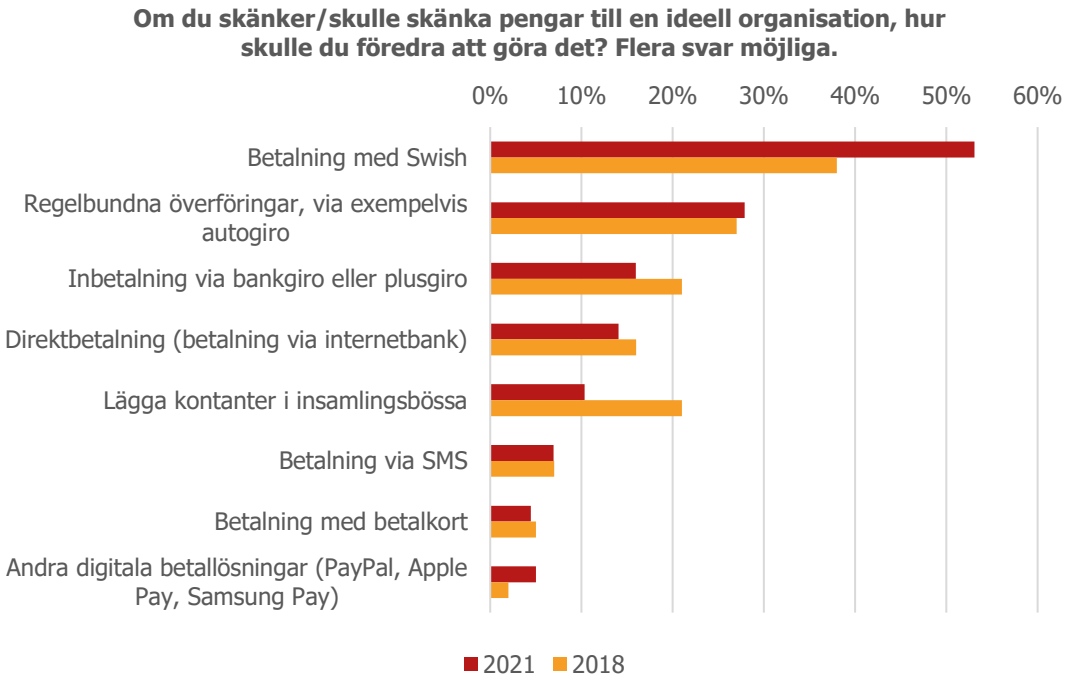
I samband med vår undersökning av allmänhetens inställning till ideella organisationer och givande[6], ställdes frågan om vilken betalmetod allmänheten föredrog vid gåvogivande. Diagrammet nedan visar att Swish fortsätter öka i popularitet som sätt att ge en gåva. Ungefär varannan person uppger att de föredrar Swish som betalmetod vid gåvogivandet. Intressant att notera är att andra digitala betalningsmetoder som Samsung Pay och Apple Pay inte ökar. Årets undersökning visar en nedgång bland alla metoder förutom Swish och regelbundna överföringar, som kan ske via autogiro, kreditkort eller återkommande betalning i banken.

---

[4] https://www.riksbank.se/sv/betalningar--kontanter/sa-betalar-svenskarna/betalningsrapport-2021/1.-trender-pa-betalningsmarknaden/pandemin-paskyndar-utvecklingen-mot-digitala-betalningar/

[5] https://www.lansstyrelsen.se/download/18.3494a051175c8731beeff31/1606742094829/2020-11-Bevakning-av-grundlaggande-betaltjanster.pdf

[6] Giva Sverige - Novus 2021

Figur 6. Källa: Novus 2021

Äldre personer använder fortfarande internet och andra digitala verktyg i mindre omfattning än yngre, en av fem pensionärer uppger att de inte alls använder internet[7]. Det innebär en risk att äldre blir en grupp som exkluderas i ett alltmer digitaliserat samhälle. Pandemiåret tycks dock ha inneburit att många äldre har börjat använda e-handelstjänster och sociala medier och därmed tagit steg mot en digital inkludering. Delar av detta beteende är sannolikt framtvingat av nödvändigheten att hålla sig isolerad och en del kommer säkert att återgå till tidigare beteenden när det är möjligt. Det är dock troligt att många kommer att behålla delar av sina nya vanor även när effekterna av pandemin klingat av.

Sammanfattningsvis har pandemin alltså påskyndat redan pågående förändringar kopplade till digitalisering. Vad innebär det för civilsamhället att många människor nu provat på nya sätt att mötas, diskutera, handla, betala gå på begravningar och årsmöten? Vilka tekniker blir favoriter för den som vill ge en gåva? Kommer nya möjligheter att hålla årsmöten med färre logistiska utmaningar skapa möjligheter till fördjupad medlemsdemokrati eller kommer de digitala mötena att minska engagemanget? Kommer samtalen mellan agendapunkterna att dö ut, eller kommer de att frodas i nya fora? Kommer tillgången till data att vara en möjlighet för eller ett hot mot det demokratiska samhället?

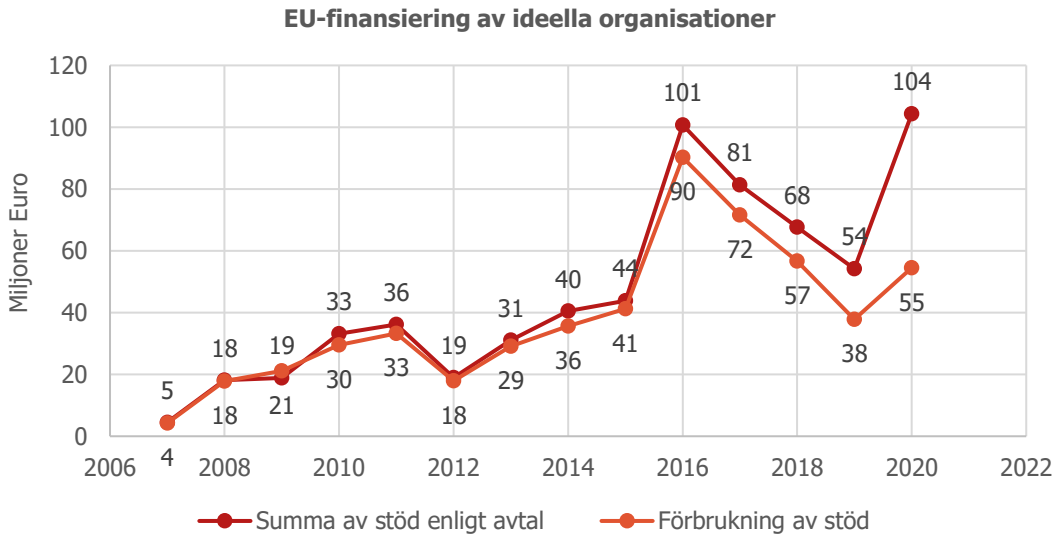
[7] Svenskarna och internet 2021, Internetstiftelsen

Frågorna är många - svaren beror förmodligen till del på hur bland andra civilsamhällets organisationer väljer att agera.

Globalisering

En annan megatrend är globalisering. Under inledningen av pandemin blev det tydligt hur globaliserade handelskedjor innebar en utmaning för exempelvis försörjningen av skyddsutrustning inom vården. Fortfarande står fabriker stilla för att det saknas vissa nyckelkomponenter.

För civilsamhällets finansiering innebär globalisering nya möjligheter i form av resurser från andra än svenska källor. Ett illustrerande exempel är finansiering från EU-kommissionen av svenska ideella organisationer. Figur 7 ger en översikt av värdet av stödet enligt kontrakt och värdet som faktiskt förbrukas av mottagaren. Mottagarna utgörs av ideella organisationer som är verksamma i Sverige, och som diagrammet visar har hela stödet förbrukats i lägre utsträckning sedan 2016. År 2020 var det år som värdet som förbrukades var lägst i förhållande till vad som beviljats.

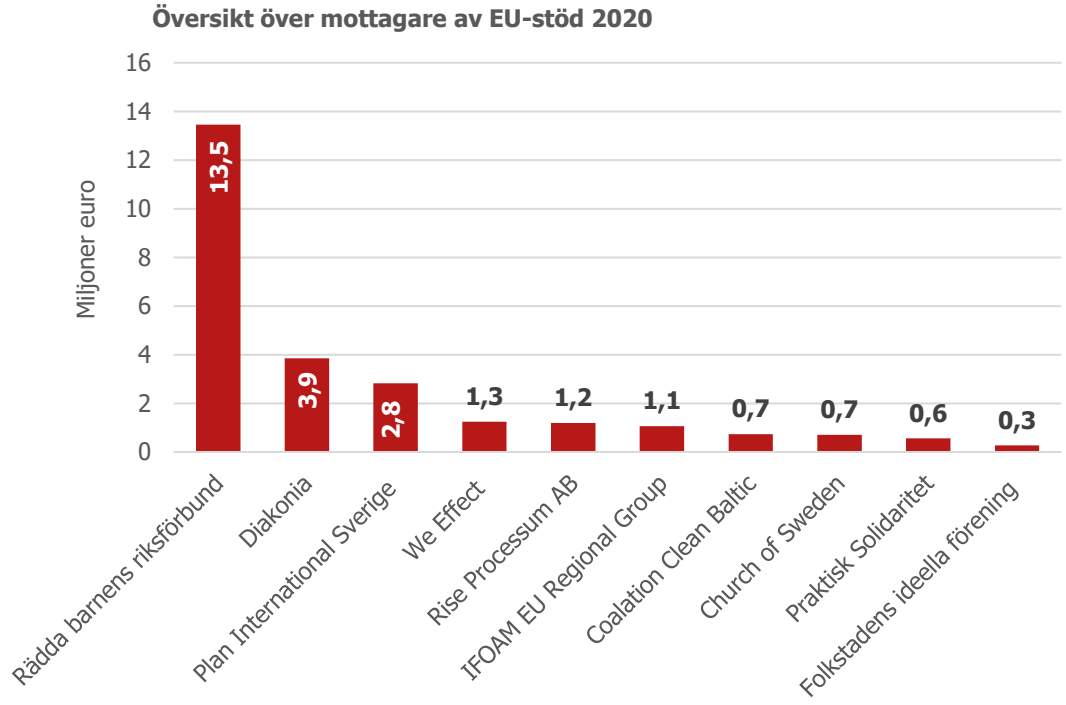

Figur 7. Källa: EU-kommissionen 2021

Som framgår är den långsiktigt positiva trenden mycket tydlig, även om det varierar mellan åren. Det är sannolikt en indikation på att svenska ideella organisationer blivit bättre på att söka finansiering direkt från EU. Den stora skillnaden mellan avtalat och förbrukat stöd hänger främst samman med fleråriga avtal där förbrukningen uppstår under flera år efter avtalet slutits. De största områdena som erhållit medel från EU är bistånd, forskning och utveckling samt hållbarhet.

Utöver detta erhåller civilsamhället stöd från EU via svenska nationella programkontor. Ett exempel är MUCF, som är nationellt programkontor för Erasmus+ och Europeiska Solidaritetskåren. Ett annat är Svenska ESF-rådet som förvaltar sociala fonder, samt Tillväxtverket som förvaltar regionala fonder. Civilsamhället erhåller finansiering även från dessa, men det finns ingen samlad bild över de totala beloppen.

EU-kommissionen för statistik över mottagare av EU-finansierat stöd. Nedan visas de 10 organisationerna som är verksamma i Sverige som enligt avtal erhållit mest stöd under 2020. De tio största får tillsammans ca 25 % av det totala stödet, vilket visar att beloppen generellt är små för de flesta mottagare. Bland de tio största är det få som sticker ut som stora mottagare.

Figur 8. Källa: EU Kommissionen 2021[8]

Utöver EU finns det naturligtvis många andra globala källor till finansiering både i form av statliga medel och privata medel från exempelvis stiftelser. Ett exempel på det senare är Gates Foundation som 2020 stödde sina förmånstagare med ca 58 miljarder kronor[9], ett stort belopp med tanke på att hela det statliga stödet i Sverige till föreningar och stiftelser 2019 uppgick till ca 38 miljarder kronor, se kapitel 2.

[8] https://ec.europa.eu/budget/financial-transparency-system/analysis.html
[9] https://docs.gatesfoundation.org/documents/2020_Annual_Report.pdf

Globaliseringen innebär alltså nya möjligheter till finansiering för organisationer i det svenska civilsamhället, men det betyder också att nya organisationer etablerar sig i Sverige. Exempel under de senaste 10 åren är Oxfam, Operation Smile, Water Aid, Sverige för UNHCR och mer nyligen NRC Flyktinghjälpen, International Rescue Committee och War Child. Givandet i Sverige är inte en konstant summa av pengar utan fler organisationer, internationella såväl som svenska, som arbetar med etisk och professionell insamling av gåvor leder över tid till ett ökat givande. Att globala aktörer med resurser och hög professionaliseringsgrad etablerar sig i Sverige kan bidra till ökad kunskap och nya perspektiv i ideell sektor liksom motivera fler människor och företag att ge vilket stärker givandet som finansieringsform i Sverige. Av de totala intäkterna från insamlade medel på 9,2 miljarder kronor till Giva Sveriges medlemmar står sex av de ovanstående sju organisationerna för drygt 600 miljoner kronor.

Däremot innebär det också en sorts konkurrens i samband med etableringarna eftersom de internationella moderorganisationerna bidrar med finansiering till de svenska organisationerna, ett slags ”start-up kapital”. Därmed har de andra förutsättningar att utvecklas och kan växa snabbare än svenska ideella organisationer som både ska generera investeringskapital på egen hand, oavsett om det kommer från eget kapital eller gåvor, och ha modet att göra det. Bidragen från moderorganisationerna räknas redovisningsmässigt också som en del av ”insamlade medel” och bidrar därför till att i viss mån ge en bild av större intäkter från givande än det egentligen är. Det finns nu även en rörelse där mindre organisationer etablerar sig i andra länder än sitt eget, bland annat baserat på att de vänder sig till etniska eller religiösa grupper runtom i världen[10].

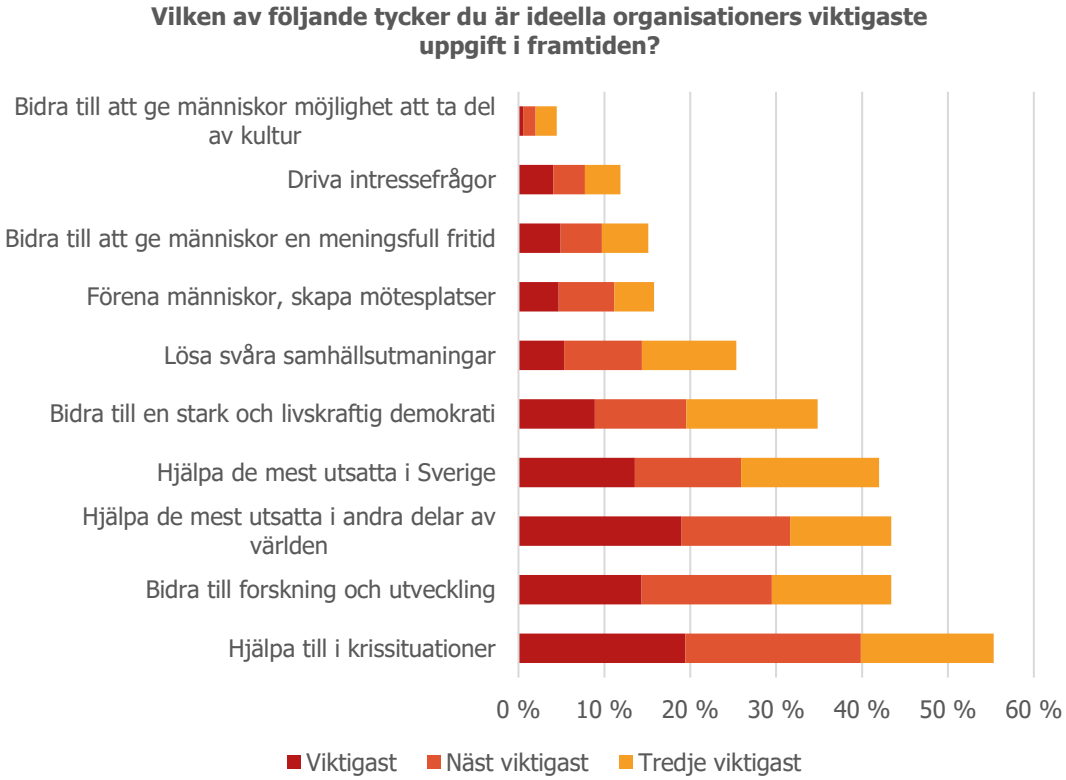
Globaliseringen av finansiering och givande från multinationella företag och organisationer sker alltså redan och kommer att fortsätta utvecklas i takt med att många samhällsutmaningar måste lösas i samarbete och på en global nivå. Men även givandet från allmänheten har goda förutsättningar att med hjälp av digitaliseringen bli globalt och gränslöst. Intressanta aspekter att titta närmare på då är förstås på vilka sätt en svensk organisation kan agera om det finns möjliga givare utanför Sveriges gränser som kan vara intresserade av ändamål i Sverige, eller varför givare i Sverige ska ge via en svensk organisation för ett ändamål utomlands istället för att ge direkt till en aktör i det aktuella landet.

Något som kan tolkas som en mottrend till globalisering kan skönjas i Sidas årliga rapport om biståndsviljan bland den svenska befolkningen. Undersökningen 2020 indikerar att även om viljan till internationellt bistånd fortfarande generellt är hög så är det en tydligt ökad andel som instämmer med påståendet *”Sverige har nog med egna problem som borde lösas först, sedan kan vi tänka på andra länder*”.[11] Detta kan bland annat ha sin förklaring i att de rådande ekonomiska

[10] Fundraising Magazine, October 2021

[11] Opinion om biståndet 2020, rapport av Sida (Sifo)

förutsättningarna i samband med coronapandemin fått somliga att prioritera den egna ekonomin, forskning visar nämligen på ett tydligt samband mellan konjunktur och stöd för bistånd – när man väntar sig sämre tider minskar stödet för biståndsanslagets storlek. Beroende på den fortsatta politiska utvecklingen i denna fråga kan det komma att påverka finansieringen till ett flertal organisationer inom det svenska civilsamhället i framtiden.

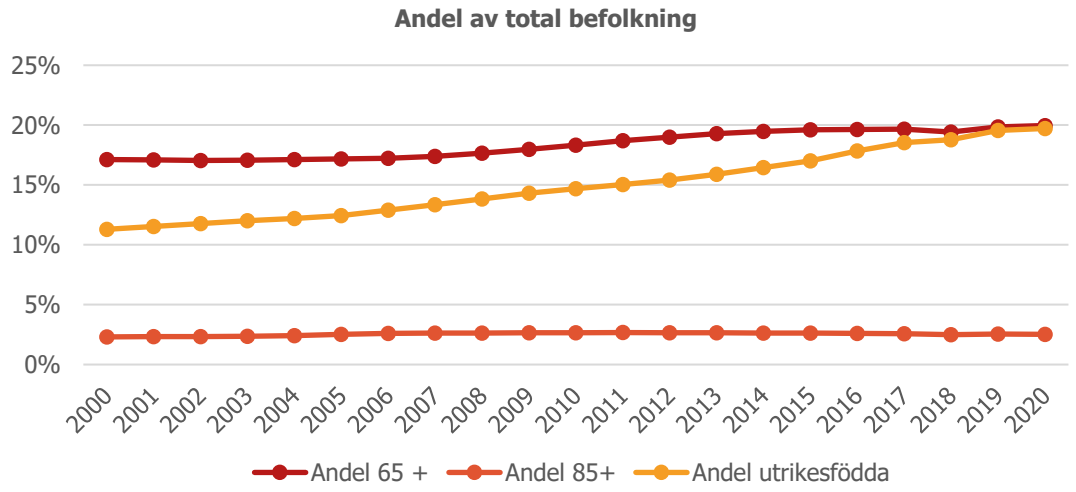

Figur 9. Källa: Novus 2021

Samtidigt visar Novus undersökning om allmänhetens inställning till ideella organisationer, att den viktigaste uppgiften för ideella organisationer anses vara att hjälp till i krissituationer följt av att bidra till forskning och utveckling samt hjälpa människor i utsatthet internationellt och i Sverige. Detta ger dels en bild av förväntningar om ett civilsamhälle som är praktiskt involverat i ett slags praktiskt "samhällsbyggande" med fokus på att lösa problem, dels att internationella insatser fortsatt uppfattas som centrala uppgifter för ideella organisationer. Om dessa uppfattningar innebär att det finns en vilja att ge av sina egna pengar till internationell verksamhet även om den positiva inställningen till bistånd minskar är intressant att bevaka.

Demografi

Demografi handlar om befolkningens sammansättning och utveckling. Demografi är en stark men långsam påverkansfaktor på civilsamhället. Både vad gäller "efterfrågan" på civilsamhällets tjänster, och på dess möjligheter att mobilisera engagemang i form av medlemskap, gåvor och ideellt arbete. Två tydliga förskjutningar kan ses de senaste 20 åren. Dels har andelen 65 år och äldre ökat, dessutom har andelen utrikesfödda blivit betydligt större. Samtidigt har andelen 85-år och äldre endast ökat marginellt under perioden. Figur 10 visar förändringen, både trenden och det faktum att kurvorna tycks ha planat ut de senaste åren.

Figur 10. Källa: SCB

När man läser diagrammet ska man komma ihåg att det är helt eller delvis överlappande grupper. En person kan samtidigt ingå i mer än en av grupperna. Generellt är gruppen mellan 65 och 85 en aktiv grupp, som på gruppnivå har relativt gott om tid och pengar samtidigt som de är vid god hälsa. Detta innebär en god möjlighet till engagemang i olika former inom civilsamhällets organisationer.

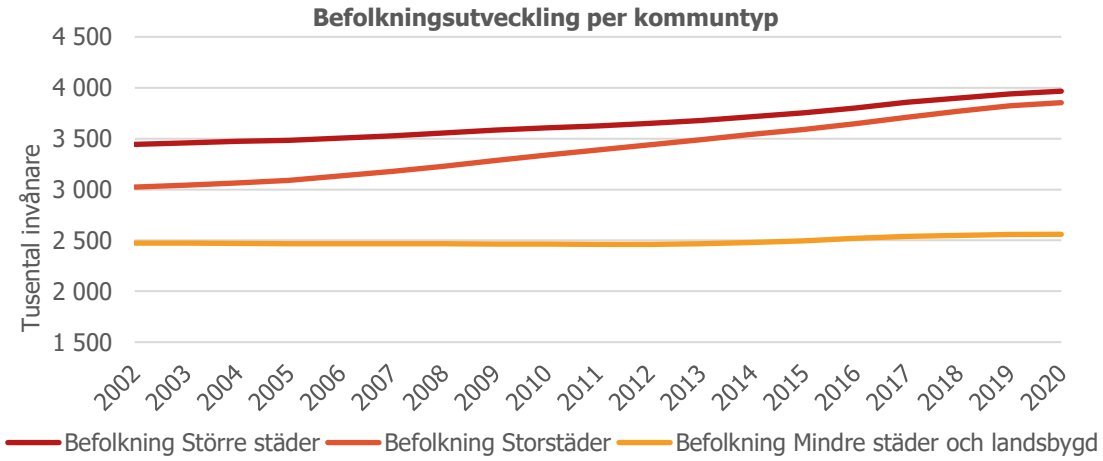
Gruppen utrikesfödda är självklart en mycket heterogen grupp, några har kommit som mycket unga, andra i vuxen ålder. Det kan dock antas att de som grupp i vissa fall kan ha en annorlunda uppfattning om vad civilsamhällets roll är och hur det bör organiseras. SCB har undersökt medlemskap i ideella föreningar, och har funnit en stor skillnad mellan andelen som är medlem

i minst en förening. För invånare med svensk bakgrund var andelen något över 82% medan den var knappt 54% för invånare med utländsk bakgrund[12].

Det är inte bara sammansättningen av befolkningen som förändras över tid, utan även var i landet människor bor. De senaste årens starka befolkningstillväxt i Sverige har nästan helt och hållet skett i storstäder och större städer, medan befolkningen i mindre städer och på landsbygd legat på samma nivå under många år. Befolkningen blir därmed alltmer koncentrerad geografiskt.

Denna förändring har skett relativt snabbt och påverkar förutsättningarna för civilsamhällets organisering och finansiering. Om behoven ser olika ut i städer och på landsbygden, hur ska då rikstäckande folkrörelser organisera sig? Om resurser, medlemmar och efterfrågan på tjänster följer med befolkningen till städerna, vad händer med makt och inflytande över organisationerna? Finns det risker för ett tudelat civilsamhälle?

Dock har utflyttningen från storstäder, särskilt från Stockholm, ökat under pandemin. Framför allt har det varit barnfamiljer som har flyttat till kranskommuner i närheten av en stor stad. Hemarbete har lett till att fler vill bo större och därför har fler än någonsin börjat röra sig ut från storstäderna.[13] Med tanke på att urbanisering pågått under lång tid och är en mycket stark megatrend, återstår det att se om detta blir ett hack i kurvan eller faktisk utgör en ny trend.

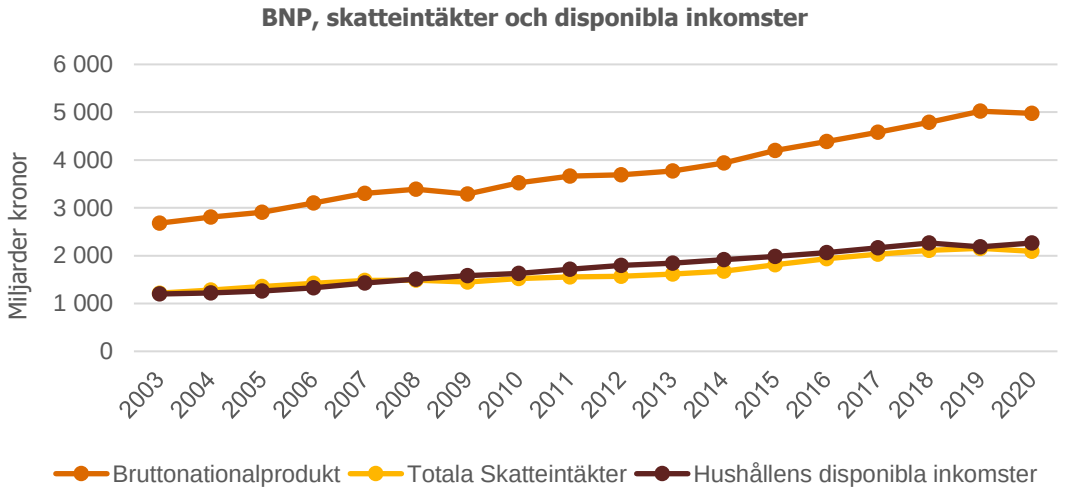
Figur 11. Källa SCB

[12] Utländsk bakgrund innebär antingen utrikes född eller inrikes född med två utrikes födda föräldrar. Svensk bakgrund är inrikes född men minst en förälder som är inrikes född https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0101__LE0101M/LE01012019M03/

[13] Stockholms Handelskammare

Hushållens förutsättningar

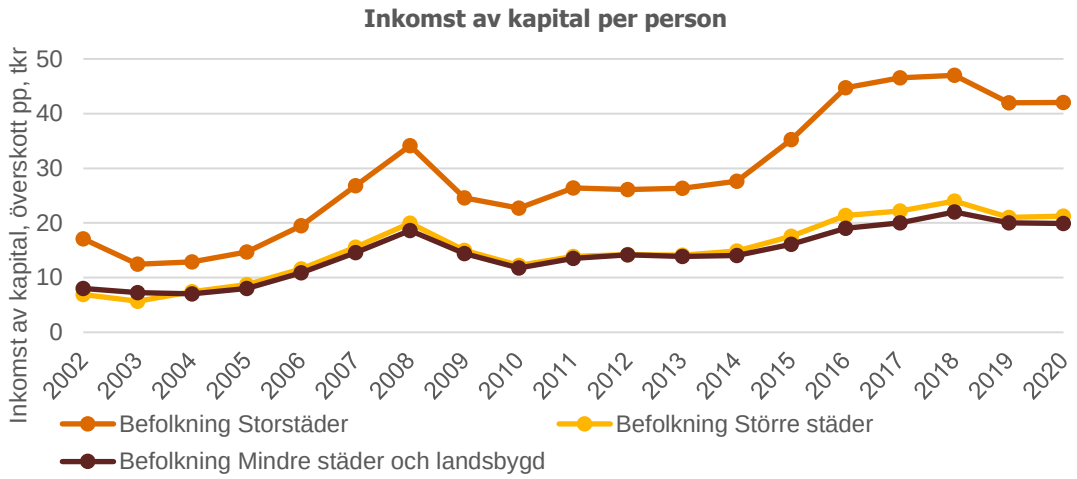
Sveriges BNP sjönk under 2020 med 2,8 % i kölvattnet av pandemin. Detta var det första året med sjunkande BNP på årsbasis sedan finanskrisen 2009, tillika den näst största nedgången på mer än 60 år. Hotell- och restaurangnäringarna drabbades särskilt hårt, massuppsägningar i denna arbetskraftsintensiva sektor bidrog i hög grad till att arbetslösheten steg till 8,4 % för helåret 2020, samtidigt som det totala antalet sysselsatta minskade med nästan 75 000 jämfört med 2019. Hög arbetslöshet i kombination med en ökad konkursgrad inom näringslivet har lett till att de totala skatteintäkterna minskat. Däremot har hushållens disponibla inkomster endast förändrats marginellt, detta beror bland annat på att stödåtgärder såsom korttidsstöd vid permitteringar och höjda ersättningsnivåer för a-kassa lindrat arbetslöshetseffekten. Dessutom ökade reallönerna för dem som behållit sina jobb med 1,5 % under året[14], samtidigt som stigande börskurser lett till ökade kapitalintäkter. Pandemin tycks alltså kortsiktigt inte ha påverkat hushållens objektiva förutsättningar att finansiera civilsamhället. Däremot kan ju själva osäkerheten inför framtiden ha bidragit till ett ökat sparande, och därmed en lägre förmåga att bidra.

Figur 12. Källa: SCB

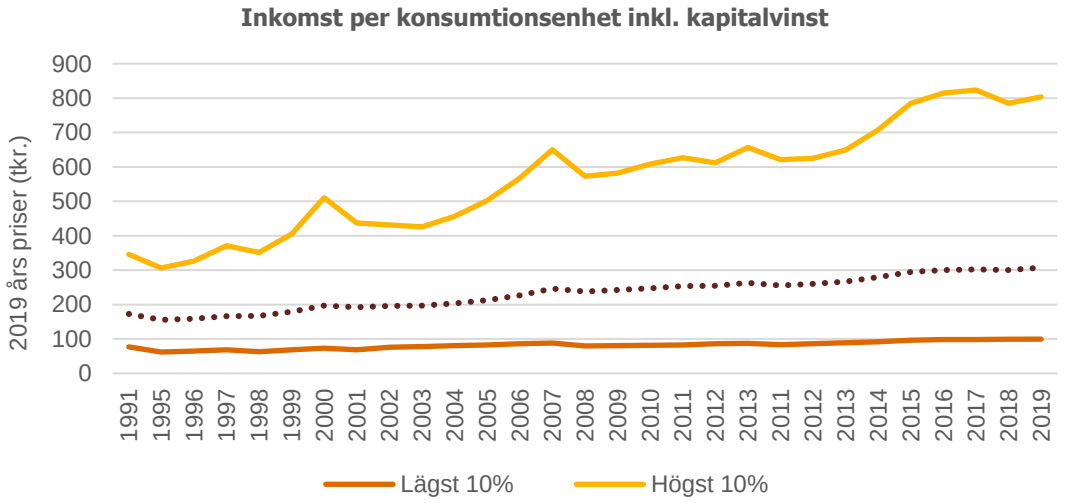
Utöver urbaniseringstrenden, med befolkningsökningar i storstäder och större städer, finns det också en skillnad i resurser mellan befolkningen i olika delar av landet. Framför allt i storstäderna är de totala genomsnittliga inkomsterna per person generellt sett högre, vilket skulle kunna skapa förutsättningar för olika finansieringsmodeller i olika delar av landet. Noteras bör att statistiken avser en genomsnittlig skillnad, såväl i städer som på landsbygden finns det stora variationer på individnivå.

[14] Medlingsinstitutet och SCB (preliminära siffror)

Figur 13. Källa: SCB

Diagrammet nedan visar hur klyftorna i Sverige ökar mellan de med högst inkomst och de med lägst. Sedan 1991 har de 10 % med lägst inkomst haft en mindre ökning av sina inkomster, medan de 10 % av befolkningen som har högst inkomster ökat betydligt kraftigare. På det stora hela har dock inkomsterna generellt sett ökat inom samtliga nivåer.

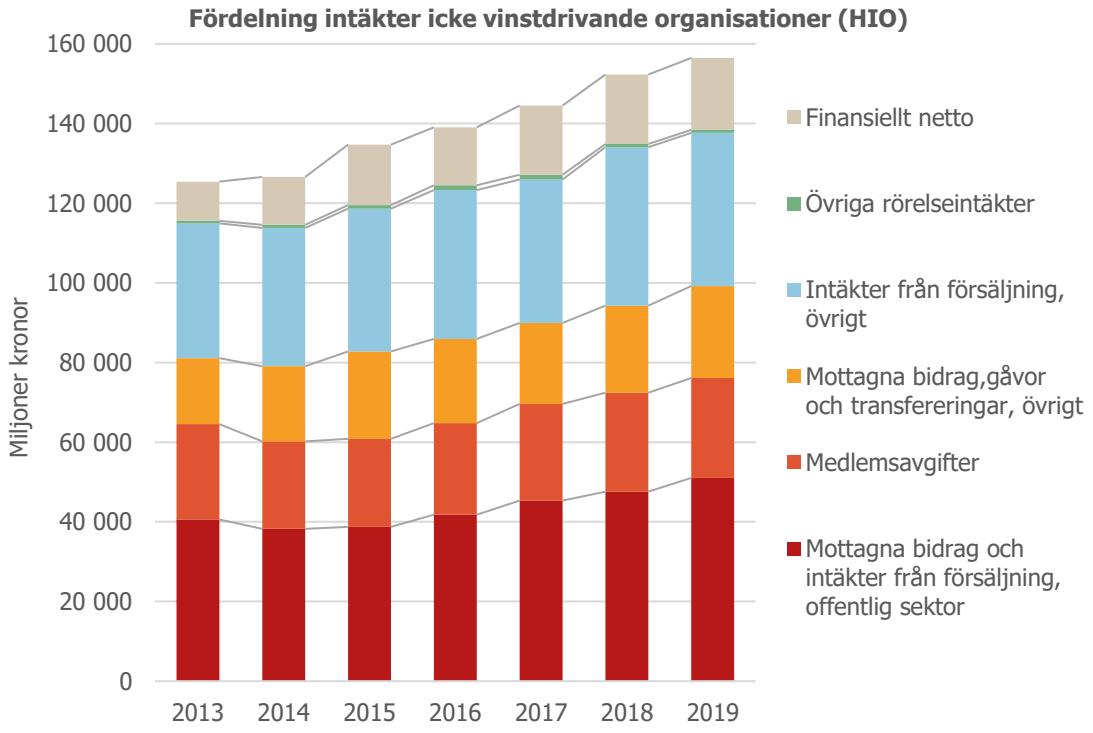
Figur 14. Källa: SCB

Bilden är alltså tydlig; implikationerna för civilsamhället varierar. En slutsats är att hushållen som grupp bör ha fortsatt god förmåga att finansiera verksamheter och organisationer med gåvor, medlems och deltagaravgifter. En annan är att de ökade klyftorna skapar väldigt olika förutsättningar på individnivå att bidra. Något som en civilsamhälleorganisation bör förhålla sig till, kanske är det så att de med högre inkomster både kan och vill bidra mer än de gör, men de får inte frågan?

2. Civilsamhällets finansieringskällor

För att få en förståelse för civilsamhällets finansiering som helhet utgår rapporten från statistik som ger en bild av hur utvecklingen hittills har varit. Samtidigt är det viktigt att få en idé om hur sektorns finansiering kan komma att utvecklas framgent och här bidrar undersökningen bland ledare i civilsamhället med kunskap.

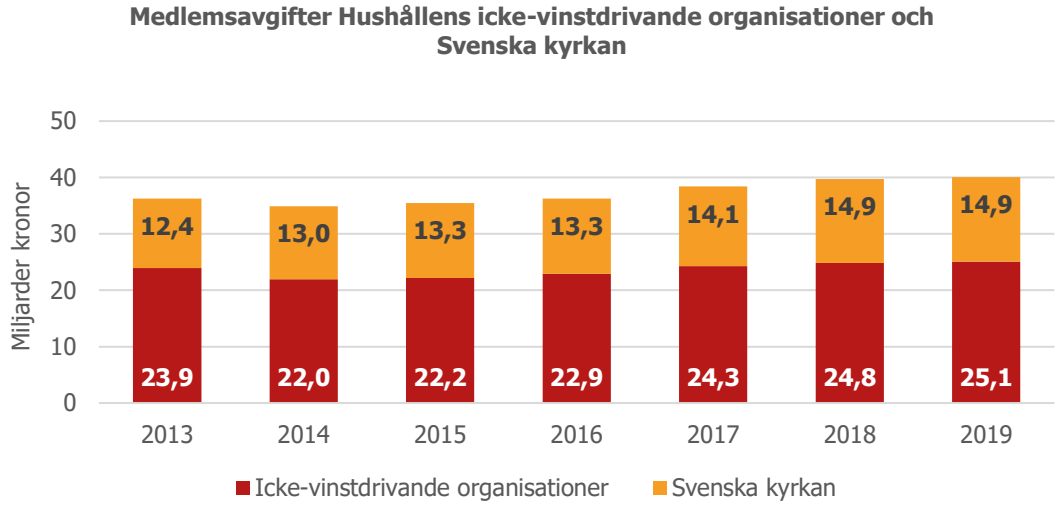
För att få en översikt om hur finansieringen av civilsamhället ser ut i stort fångar SCB:s undersökning *Hushållens ideella organisationer* (HIO) den del av civilsamhället som inte utgörs av bolag och olika former av ekonomiska föreningar, samt Svenska Kyrkan. När denna rapport publiceras sträcker sig statistiken till år 2019. Där framgår att den totala finansieringen till civilsamhället ökat med drygt fyra miljarder kronor sedan 2018. Detta motsvarar en ökning på cirka 3 %. De flesta intäktskällorna har ökat, med undantag för posten ”Intäkter från försäljning, övrigt”. Sedan 2013 har intäkterna ökat med cirka 31 miljarder, motsvarande cirka 25 %.

Figur 15. Källa: SCB

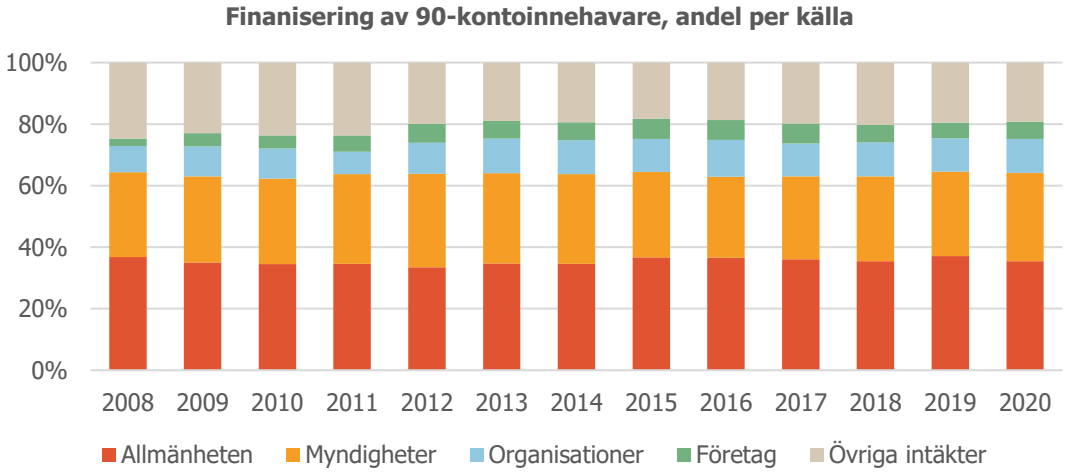
Att sektorns intäkter ökat framgår tydligt, men också att fördelningen mellan de olika intäktsslagen är stabil: en knapp tredjedel av intäkterna kommer från offentlig sektor, resten är privat finansiering. Fördelningen mellan offentliga och privata medel är fortsatt stabil, det framgår dock tydligt att civilsamhället främst finansieras av privata gåvor för hushåll och företag.

Medlemsavgifterna har ökat i värde under perioden, och motsvarade 2019 cirka 25 miljarder kronor. Som andel av de totala intäkterna har de däremot minskat med tre procentenheter sedan 2013. Räknas även Svenska Kyrkan med uppgår medlemsavgifterna totalt till 40 miljarder kronor, vilket illustreras i figur 16.

Figur 16. Källa: SCB

För att få en bred bild av de organisationer som finansieras helt eller delvis av gåvor och donationer har statistik från Svensk Insamlingskontroll analyserats, vilka granskar och samlar in uppgifter från samtliga organisationer som innehar ett 90-konto. I dagsläget (2021) omfattar detta cirka 450 organisationer.

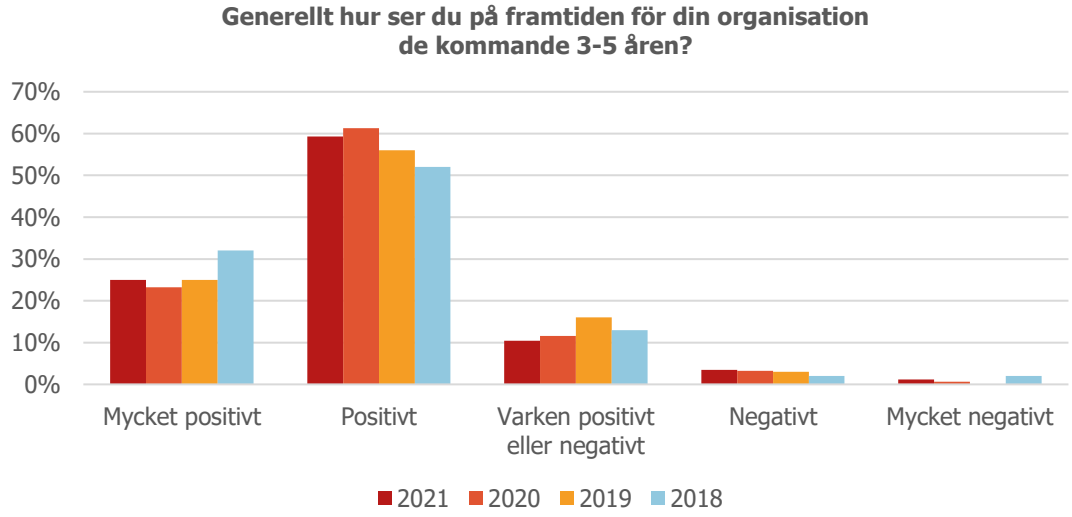

Figur 17. Källa: Svensk Insamlingskontroll

Den första slutsatsen är att fördelningen mellan intäktsslagen varit stabil under de senaste åren. En dryg tredjedel från allmänheten, en knapp tredjedel från offentlig sektor och resten från andra organisationer, företag och övriga källor. 90-kontoorganisationerna motsvarar på det sättet relativt väl civilsamhället i stort. Företag står fortfarande för en mycket liten del av finansieringen, men det är den källa som haft den snabbaste ökningen sedan 2008. Det är också så att en del av företagens stöd till ideella organisationer kan gå via stiftelser eller genom att anordna olika typer av runda av belopp, pant etc. (räknas som allmänheten).

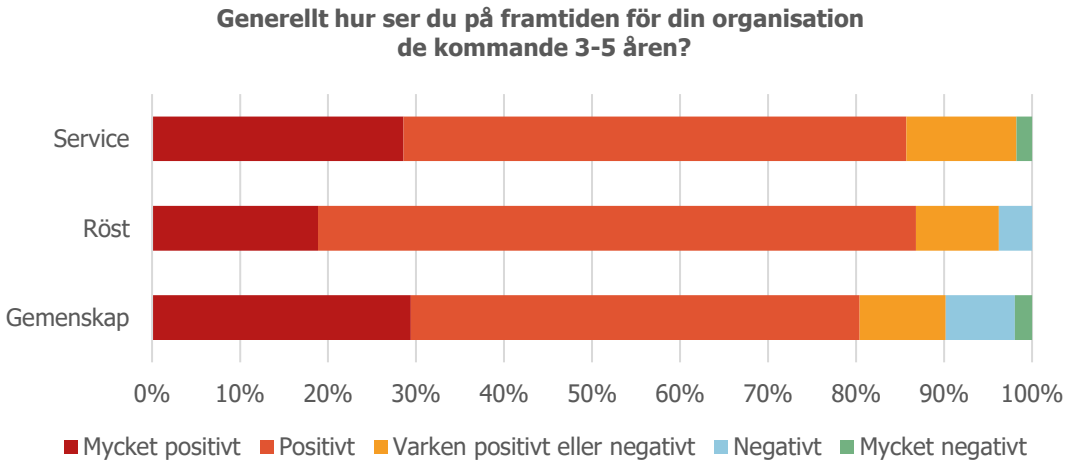
Ledarnas syn på framtiden

För att få en bild av hur organisationerna själva ser på civilsamhällets förutsättningar i stort, samt för den egna organisationen, har de högsta cheferna inom sektorn tillfrågats om deras syn på framtiden. Diagrammet nedan visar att det finns en stabil och i grunden positiv syn på framtiden för den egna organisationen.

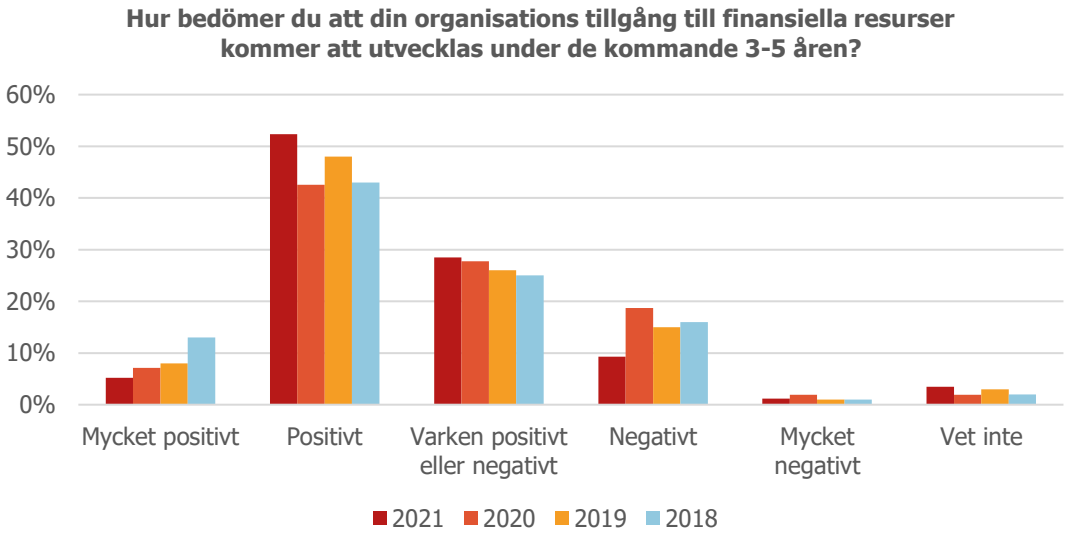

Figur 18. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

Över 80% av ledarna ser positivt eller mycket positivt på framtiden, och bilden är densamma oavsett vilken ändamålstyp organisationen har. Det kan tolkas som att pandemin inte haft någon stor effekt på framtidstron hos sektorns ledare. Vår ledarundersökning 2021 ger det lägsta värdet hittills på andelen som tror att den egna organisationens resurser kommer att utvecklas negativt. Samtidigt är det också den lägsta andelen som bedömer möjligheterna som mycket positiva. Ett sätt att tolka detta är att det hos ledarna finns en realistiskt positiv syn på framtiden vad gäller tillgång till finansiella resurser.

Figur 19. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

Figur 20. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället

I figur 29 längre fram i denna rapport framgår att det finns en hög tilltro till såväl gåvor och testamenten från allmänheten som intäkter från företagssamarbeten och företagsgåvor. Värt att notera att när det gäller "försäljning av tjänster till offentlig sektor" tror ledarna i högre grad att den kommer att öka för sektorn i stort, än i den egna organisationen. Å andra sidan har man en högre tilltro till ökade medlemsintäkter i den egna organisationen än för den ideella sektorn i stort. Den förskjutning från ett folkrörelse till välfärdsleverantör som ibland beskrivs i forskning om sektorn tycks, enligt ledarna, i högra grad gälla andra organisationer än den egna.

Även om ledarna fortfarande tror att gåvor från företag kommer öka i den ideella sektorn så var det fler ledare som trodde att denna intäktskälla skulle öka 2018 än 2021. Giva Sveriges rapport

Givandet i siffror visar att testamenterade gåvor ökat med 56% de senaste 7 åren, från 883 miljoner till 1 381 miljoner kronor. Uppgifter från olika jurister och advokatbyråer under 2020 pekar på att antalet personer som skrivit testamenten ökat. Om detta också bidrar till fler testamenterade gåvor till ideella organisationer återstår att se.[15]

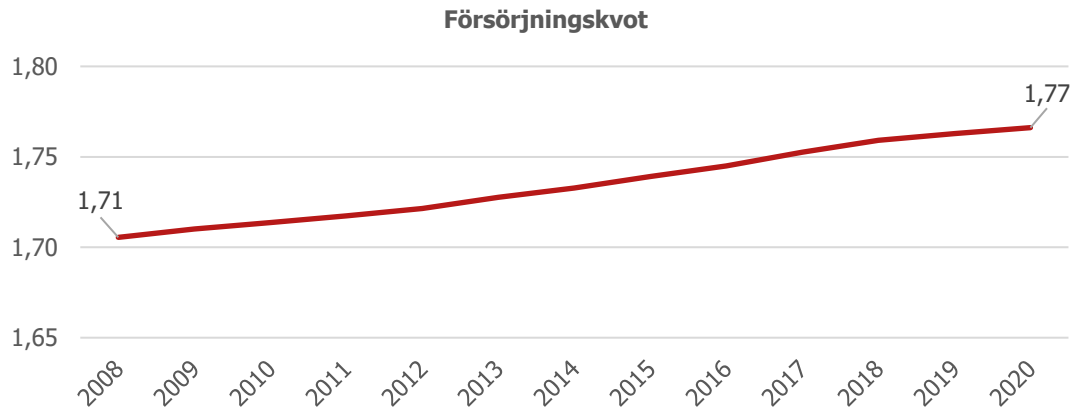
[15] Giva Sverige 2021

3. Staten

Civilsamhället finansieras som framgår ovan till ca 30% av den offentliga sektorn. Vissa organisationer finansieras till övervägande del av offentliga medel medan andra organisationer inte tar emot offentliga medel alls. Detta innebär att olika organisationer påverkas olika mycket av den offentliga ekonomin, vilka prioriteringar som görs och det politiska styret.

Belastning på offentliga finanser?

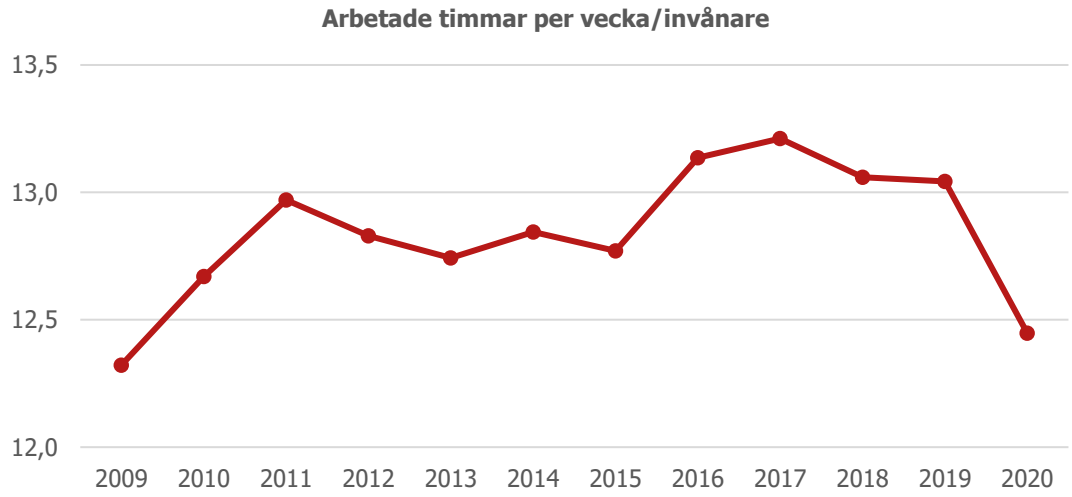
Sveriges välfärdsmodell bygger på ett gemensamt finansierat system som alla arbetande är med och bidrar till att upprätthålla. I takt med att befolkningen åldras är det dock en lägre andel i arbetsför ålder som måste bidra till dem som inte arbetar, vilket illustreras i figuren nedan. Andelen av befolkningen i arbetsför ålder (20-64 år) blir stadigt lägre och därför blir kvoten högre[16]. Om denna utveckling fortsätter kommer de arbetsföra i framtiden att behöva försörja allt fler. Denna kurva är missvisande på så sätt att fler sannolikt kommer att arbeta längre, vi har igenomsnitt mindre slitsamma arbeten.

Figur 21. Källa: SCB

[16] Den av SCB använda definitionen av försörjningskvot avser kvoten mellan totalbefolkningen och antalet personer 20–64 år.

Samtidig har antalet arbetade timmar i förhållande till befolkningens storlek ökat under perioden, vilket ökat underlaget för skatter och gemensam finansiering. 2020 märks pandemins effekter på detta mått tydligt, men inte ens 2020 är nere på 2009 års nivå. Den minnesgode kommer ihåg att det var året efter finanskrisen 2008.

Figur 22. Källa: SCB[17]

En slutsats är att det inte finns en entydig bild över hur pressen på de offentliga finanserna kommer att se ut den kommande tioårsperioden.

Detta är också en mycket övergripande bild som inte tar hänsyn till stora skillnader i förutsättningar för olika delar av den offentliga sektorn. Organisationer med offentlig finansiering bör alltid överväga risken i sin finansiering. Det behöver göras på lång sikt vad gäller den offentliga sektorns förmåga att finansiera civilsamhället, och på kort sikt vad gäller den offentliga sektorns (politiska) vilja att finansiera civilsamhället.

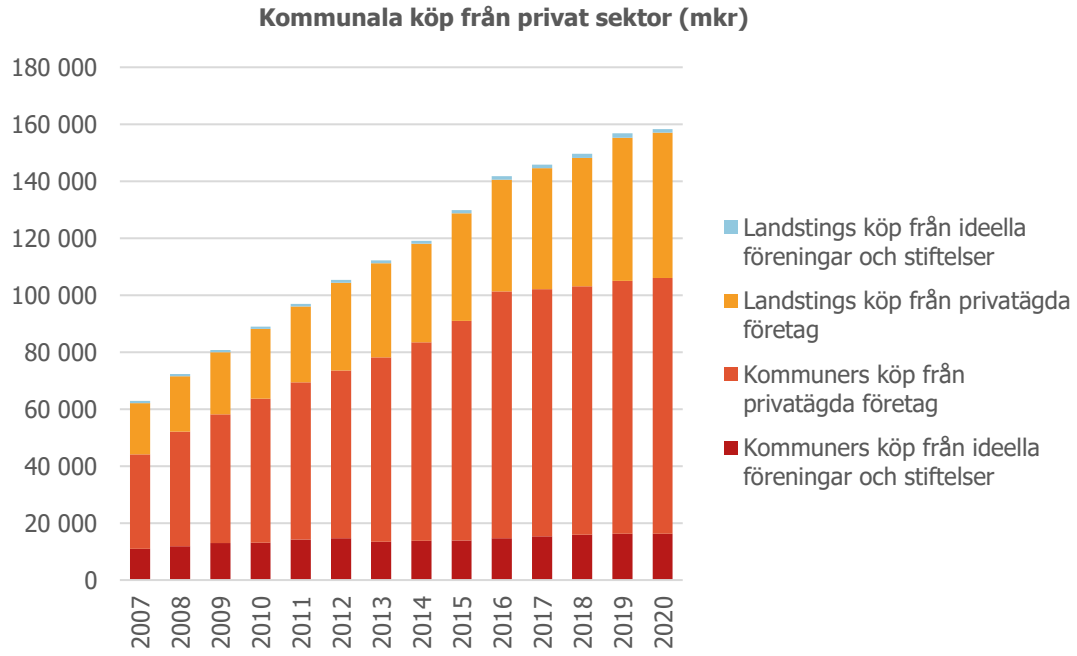
[17] Antalet arbetade timmar per vecka för befolkningen 15-74 har här delats med total befolkning. Detta är alltså inte ett mått på arbetstid, utan arbetstid som grund för att försörja hela befolkningen.

Köp och bidrag från kommun och region

Kommuners och regioners transaktioner till civilsamhället består av bidrag (31%) och inköp (69%), vilket syns i tabellen nedan. Andelen bidrag ökade något under 2020, och är nu cirka tre procentenheter högre än 2011.

Mkr	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Köp från föreningar och stiftelser	15 229	15 624	14 526	14 867	15 033	15 869	16 660	17 444	17 898	17 531
Bidrag till föreningar och stiftelser	5 800	5 884	5 959	6 128	6 571	6 896	7 282	7 392	7 522	7 821
Andel bidrag	28%	27%	29%	29%	30%	30%	30%	30%	30%	31%

Diagrammet nedan visar att regionernas och kommunernas köp är betydligt större från den privata sektorn än från den ideella. Den ideella sektorn har inte lyckats växa lika mycket som den privata i takt med att offentlig sektor lagt ut alltmer verksamhet till externa aktörer. Diagrammet visar också att ökningstakten i privatiseringen har minskat de senaste åren. Om denna trend håller i sig, innebär det att en tillväxt av välfärdsproduktion inom civilsamhället i högre grad måste ske genom att ta marknadsandelar från befintliga aktörer.

Figur 23. Källa: SCB

Statens finansiering av civilsamhället kan vara svår att överblicka. Det är ett stort antal myndigheter som har som en del av sitt uppdrag att ge stöd till civilsamhället.
Tabellen nedan visar hur fördelningen av bidrag sett ut från ett ändamålsperspektiv sett ut de senaste åren. 2019 uppgick det totala stödet till nästan 39 miljarder kronor.

Penningflöde från staten till ideella föreningar och övriga organisationer (mkr)	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Bidrag till arbetslöshetsersättning och aktivitetsstöd	12 509	12 416	12 168	12 752	14 173
Biståndsverksamhet	3 195	3 767	3 993	4 249	4 190
Bidrag till folkbildningen	3 626	3 810	3 849	4 358	4 298
Stöd till idrotten	1 757	1 920	1 934	1 962	1 953
Lönebidrag och Samhall m. m.	1 812	1 693	1 616	1 676	1 788
Vidmakthållande av statens transportinfrastruktur	1 105	1 114	1 140	1 144	1 212
Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet	560	499	635	599	507
Bidrag till lärarlöner	0	378	623	622	646
Kostnader för arbetsmarknadspolitiska program och insatser	972	712	621	1221	541
Filmstöd	0	330	543	563	558
Summa topp 10	25 536	26 639	27 122	29 146	29 866
Andel av total	78%	78%	77%	77%	77%
Totalt	**32 791**	**34 118**	**35 235**	**37 698**	**38 882**

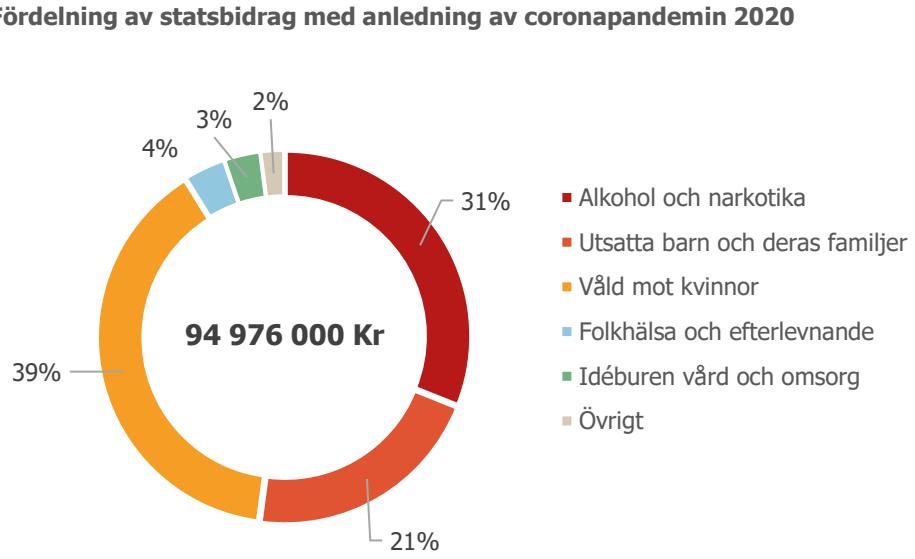
Källa: SCB

Covid-19 och offentliga medel – hur blev det?

Med anledning av coronapandemin har regeringen sammanlagt under 2020 och 2021 avsatt totalt 530 miljoner kronor till organisationer som arbetar med verksamhet som riktar sig till människor i särskilt utsatta situationer. Även 50 miljoner kronor avsattes 2020 för särskilt utsatta när det gällde äldres ensamhet. MUCF har fördelat ca 200 miljoner kronor av det totala stödet och Socialstyrelsen har fördelat totalt 330 miljoner kronor under 2020 och 2021.[18]

[18] Kulturdepartementet 2021

Som framgår ovan har Socialstyrelsen under 2020 fått i uppdrag att fördela medel till ideella organisationer. Syftet med statsbidraget var att stödja vissa ideella organisationer som med anledning av pandemin behövt anpassa eller förstärka sin stödverksamhet för att möta ökade eller förändrade behov till följd av pandemin. En genomgång av statsbidragen visar att mottagarna består av sex olika grupper av organisationer som verkar inom civilsamhället. Dessa grupper är: Alkohol och narkotika, Utsatta barn och deras familjer, Våld mot kvinnor, Folkhälsa och efterlevande, Idéburen vård och omsorg samt *övrigt*. Figuren nedan illustrerar fördelningen av statsbidragen mellan dessa grupper. Summan av statsbidraget till organisationerna verksamma inom dessa ändamål blev 94 976 000 kronor. [19]

Figur 24. Källa: Socialstyrelsen

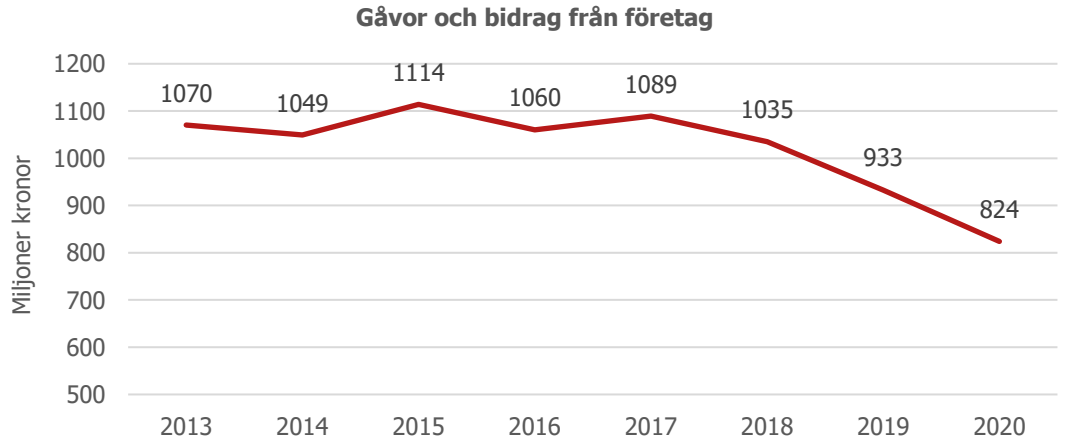
[19] Socialstyrelsen 2021

4. Kapitalet

Under de senaste åren har näringslivets intresse för att bidra till ett hållbart samhälle och medverka i samhällsutvecklingen ökat konstant. En mycket stor del av företagen uttrycker tydligt att de arbetar med hållbarhet på olika sätt. Detta stora engagemang till trots står företag och näringsliv fortfarande för en relativt liten andel av civilsamhällets totala intäkter.

Att få en heltäckande bild av näringslivets bidrag till finansieringen av civilsamhället är svårt eftersom bidrag och stöd till ideella organisationer kan se ut på många olika sätt. Det består dels av gåvor och bidrag, dels av sponsring, samarbeten eller varor och tjänster. En del av näringslivets stöd till civilsamhället kanaliseras också via företagsnära stiftelser.

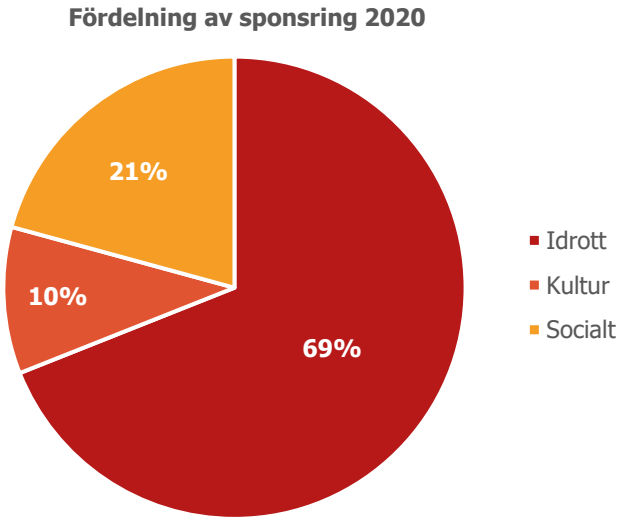
De sammanställningar som kan ge indikationer om företagens finansiering av civilsamhället kommer bland annat från Svensk Insamlingskontroll, Giva Sverige och IRM. Både Giva Sverige och Svensk Insamlingskontrolls data har visat på en nedgång i företagens finansiering de senaste åren men för 2020 redovisar Svensk Insamlingskontroll en ökning och Giva Sverige en minskning. Totalt motsvarade intäkterna från gåvor och bidrag från företag cirka 1,3 miljarder kronor enligt Svensk Insamlingskontroll, vilket är en ökning med 9 % jämfört med 2019. Giva Sveriges medlemsorganisationer står vanligen för närmare 80% av intäkterna från företag till organisationer med 90-konton och redovisar drygt 824 miljoner kronor för 2020 (se figur 25). En relativt marginell minskning jämfört med 2019, men det är oklart varför det relativa förhållandet skiljer sig. Giva Sveriges statistik visar dock att det är framför allt var de största organisationerna (insamlade medel över 100 miljoner kronor) som såg minskningar i företagens stöd.

Figur 1225. Källa: Giva Sverige

Det allra största stödet från företagen till ideell sektor sker emellertid genom intäkter från sponsring. Till skillnad från gåvor och bidrag är grunden för sponsring ett kommersiellt avtal som innebär att ett företag betalar för att utnyttja kommersiella rättigheter genom en association med något, till exempel en organisation, ett evenemang, ett projekt, en utställning etc.

IRM[20] sammanställer årligen en rapport om sponsring i Sverige som ger en bild av hur omsättningen inom sponsring av organisationer med koppling till idrott-, kultur- och social sponsring utvecklas över tid. Investeringar i sponsring har ökat kraftigt sedan 2009 då intäkterna redovisades till 5,1 miljarder kronor. Enligt rapporten för 2020 uppgick de totala intäkterna till 7,4 miljarder kronor, vilket var en minskning med knappt 4% jämfört med 2019[21]. Idrottsorganisationer tar emot huvuddelen av intäkterna via sponsring, närmare 70%. Till skillnad från idrotts- och kulturorganisationer, som rapporterar minskade sponsringsintäkter 2020, har sociala organisationer sett en ökning med närmare 10%.

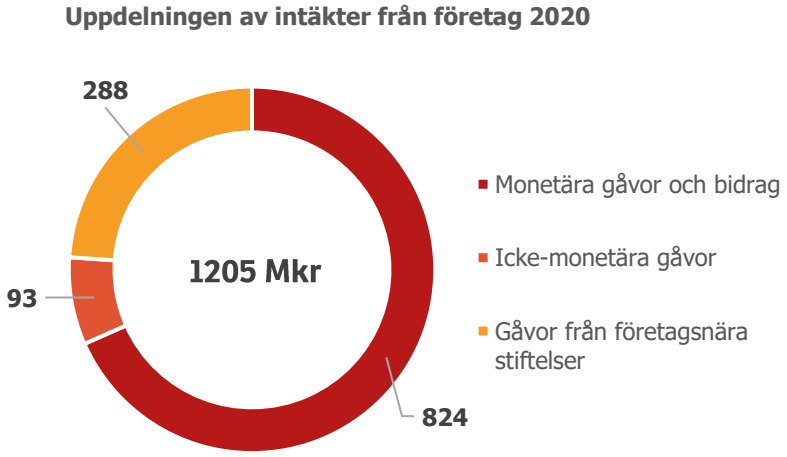
Figur 26. Källa: IRM 2020

[20] Institutet för reklam och mediestatistik https://www.irm-media.se/
[21] ”Sponsring i Sverige 2020”, IRM

Att intäkterna från företags gåvor och bidrag har gått ner under 2020 är inte orimligt då många företag drabbades hårt av pandemin och behövde minska sina åtaganden snabbt. Samtidigt vittnar organisationer om att det parallellt har uppstått ett ökat engagemang från de företag som har haft möjlighet att gå in i nya samarbeten eller stödja organisationer.

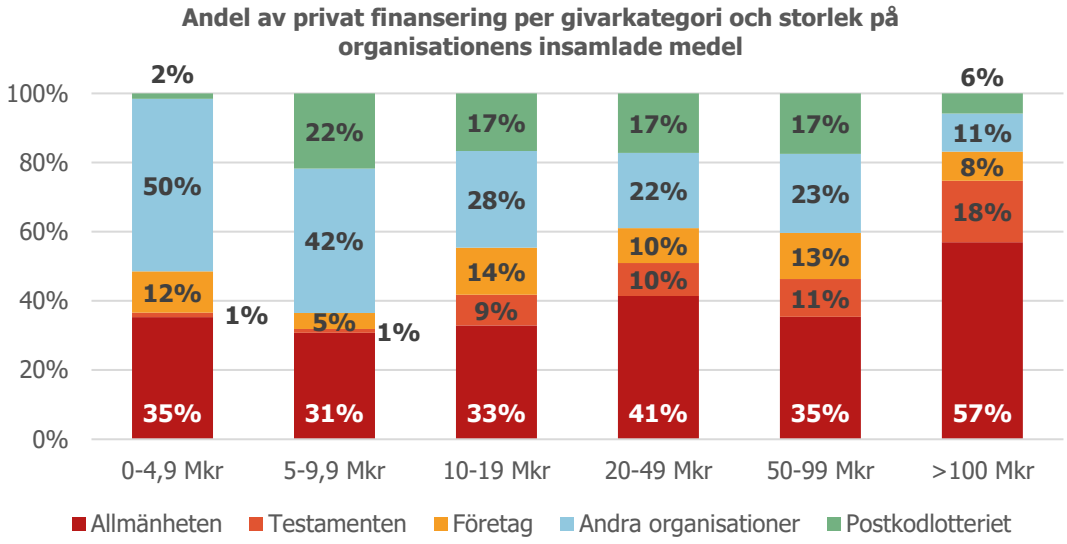
Ett sätt att spegla bredden i företagens givande är att även inkludera icke-monetära gåvor samt bidrag från stiftelser som kan kallas för ”företagsnära”. Med icke-monetära gåvor menas pro-bono insatser eller utbyten av varor och/eller tjänster mot partnerskap och företagsnära stiftelser är stiftelser som etablerats av företag eller huvudägare för att kanalisera bidrag och gåvor. I vissa fall kan stiftelsen vara uppsatt för att hantera ägandet av företaget.

Enligt ”Givandet i siffror 2020” uppgick då de totala intäkterna från företag till 1,2 miljarder kronor. Det är dock viktigt att ha i åtanke att värdet för icke-monetära gåvor troligtvis är större än vad som framgår då det är svårt för organisationer att uppskatta värdet för dessa typer av gåvor.

Figur 27. Källa: Giva Sverige 2021

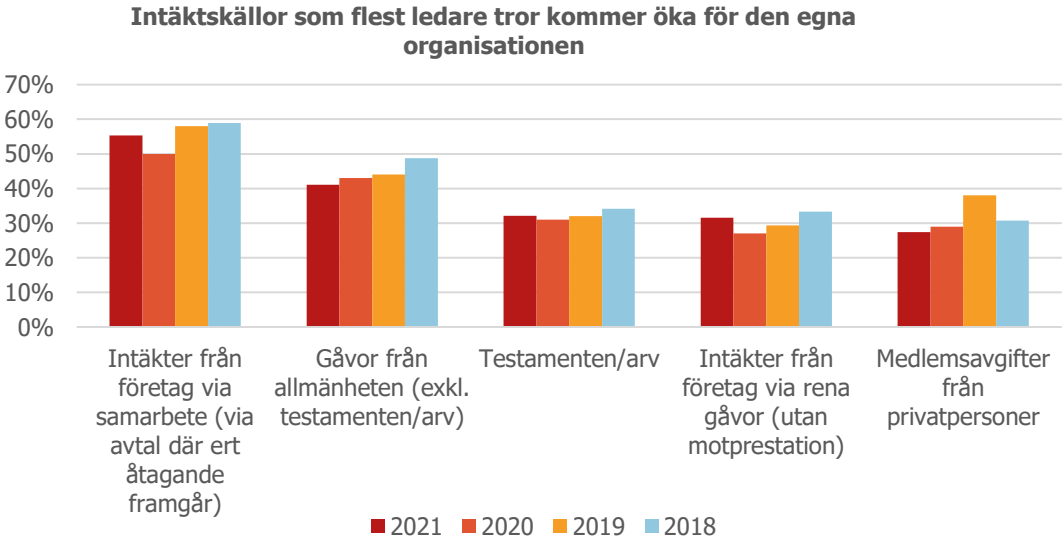
Med Giva Sveriges medlemsgrupp som utgångspunkt framgår att företags och andra organisationers (t ex stiftelser) finansiering relativt sett är viktigare för små och medelstora organisationer.

Figur 28. Källa: Giva Sverige 2021

Framtidsoptimism för företag som intäktskälla

Civilsamhällets ledare uttrycker i vår undersökning en stor framtida tilltro till företagen som intäktskälla. Intäkter från företagssamarbeten är den intäktskälla som störst andel av undersökningens respondenter tror kommer öka i framtiden, en andel som ökade under 2021.

Figur 29. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

Andelen som tror på motsvarande ökning av gåvor från allmänheten är betydligt lägre, och har dessutom minskat under de senaste åren vilket är lite förvånande med tanke på att det är allmänhetens givande som stadigt ökat.

Den relativt låga nivån av intäkter från företag kan vara ett skäl till att bedömningen görs att det finns goda möjligheter till ökning. Andra skäl kan vara en uppfattning att hållbarhetsarbetet blivit en allt viktigare del i många företag och att detta kan medföra ett ökat samarbete med ideella organisationer.

Den undersökning som Novus gjort på uppdrag av Reach for Change ger visst stöd till den förhoppningen. Rapporten som undersöker såväl allmänhetens som företagsledningars inställning till CSR och hållbarhetsarbete, visar för det första att allmänheten har höga förväntningar på att företag ska bete sig som ansvarsfulla i sin verksamhet. Allmänheten, i mycket högre grad än företagsledningarna, förväntar sig också att företag tar ställning i samhällsfrågor. Undersökningen visar också att betydligt fler företagsledare under 2021 uppger att de samarbetar med organisationer som vill förbättra världen och/eller att de donerar pengar till välgörande ändamål, jämfört med 2019.

Figur 30. Källa: Novus 2021, Reach for Change

Detta kan indikera att det finns fler nya möjligheter till finansiering från företag till civilsamhället, men kanske också till fler samarbeten i ändamålsfrågor där företag och civilsamhällets organisationer gemensam arbetar för ett mer hållbart samhälle.

5. Medborgaren

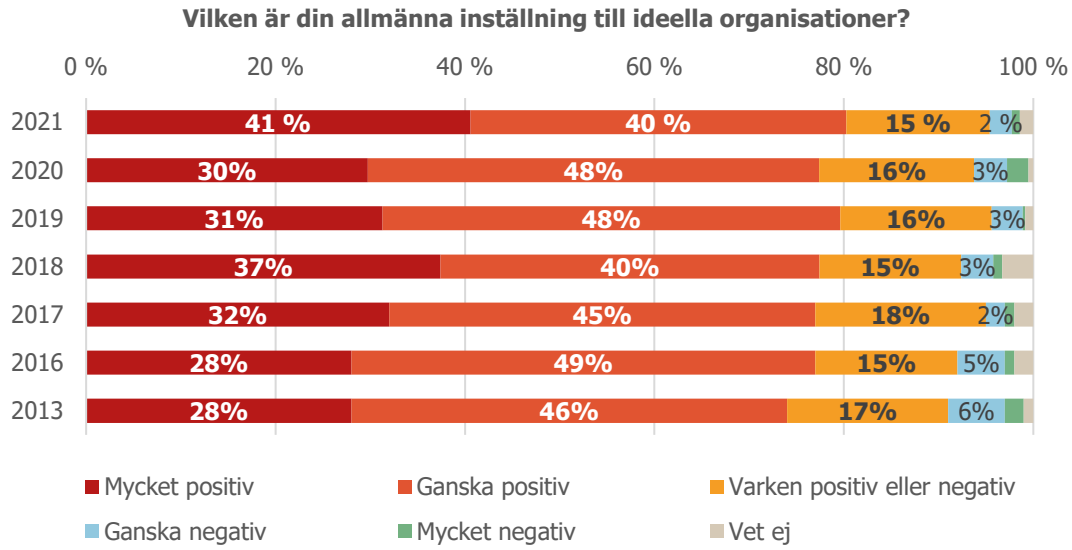
Medborgarens betydelse för civilsamhället kan ses ur tre olika perspektiv; som ideellt arbetande, medlem och givare. Som givare och medlem bidrar allmänheten direkt till finansieringen medan den ideellt arbetande bidrar till genomförandet av olika verksamheter. Trots coronapandemins begräsningar visar Volontärbyråns rapport ”Engagemanget kan inte pausa” att antalet volontärer ökat med drygt 30 % i jämförelse med 2019 och Giva Sveriges statistik över insamlade medel visar att även allmänhetens givande har ökat. Medborgarnas engagemang för och i civilsamhället tycks inte ha påverkats negativt av pandemin, snarare tvärt om.

Det finns alltså en god grund för engagemang för ideella organisationer att arbeta från. Den allmänna inställningen till ideella organisationer[22] är stabil och visar att 80% av allmänheten är mycket eller ganska positiva, vilket ligger i linje med tidigare år, men framför allt har andelen som uppger att de är mycket positiva ökat kraftigt till 41% (30% 2020) vilket är den högsta nivån sedan mätningarna startade 2013. Kvinnor har generellt en mer positiv inställning än män liksom personer med hög utbildning, boende i större städer och kommuner nära en större stad och med mycket låg eller mycket hög inkomst.

För första gången har respondenterna också tillfrågats om i vilken utsträckning det går att lita på människor i allmänhet och svaren visade att närmare 9 av 10 angav hög- eller medelhög mellanmänsklig tillit. Äldre och högutbildade anger högre grad av tillit men även personer med lägre utbildning uppger sig ha medelhög tillit. Graden av tillit korrelerar med inställningen till ideella organisationer där de som uppger sig vara mycket eller ganska positiva i högre grad

[22] ”Allmänhetens inställning till ideella organisationer och givande”, Novus på uppdrag av Giva Sverige januari 2021

också har hög mellanmänsklig tillit medan de som är mycket eller ganska negativt inställda till ideella organisationer är personer med låg mellanmänsklig tillit.[23]

Figur 31. Källa: Novus 2021

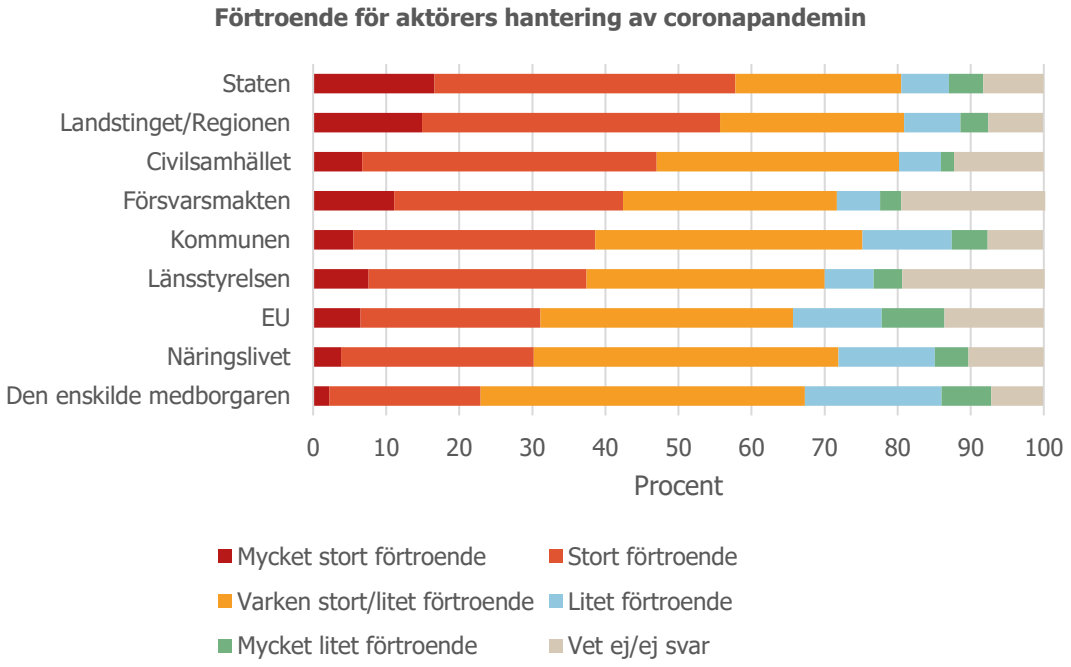
Svenskar har i stor utsträckning hög mellanmänsklig tillit. Tillit och förtroende är centrala faktorer som verkat demokratistärkande då de underlättar för alla former av utbyte och samarbete mellan människor. Forskning visar att allmänhetens förtroende under de senaste årtiondena har kännetecknats av politisering, vilket innebär att förtroendebedömningar alltmer hänger samman med politisk ideologi och partisympati, vilket man även ser i förtroendebedömningarna under coronapandemin. Däremot visar SOM-insitutets nationella undersökning 2020 att coronapandemin inte ökat politisering av förtroendet, därmed ser man ingen ökad splittring i samhället.[24] Vidare visar SOM-institutets årliga undersökning ”Trender och översikt” där de bland annat presenterar nyckelindikationer över förtroende för politiker och medmänniskor att opinionstrenden för medmänsklig tillit 2020 förblir stabilt trots coronapandemin.[25]

[23] ”Allmänhetens inställning till ideella organisationer och givande”, Novus på uppdrag av Giva Sverige januari 2021

[24] Den nationella SOM-undersökningen 2020

[25] Trender och översikt SOM-undersökningen 2020

Sifos undersökning om allmänhetens tillit, tankar och beteende under coronapandemin visar att allmänhetens förtroende för svenska myndigheter och samhällsaktörers hantering av coronaviruset var starkare i slutet av augusti 2021 än innan sommaren 2021.[26] Störst förtroende åtnjuter staten (58%), följt av landsting/regioner (56%) och civilsamhället (47%). SOM-institutet har i sin rapport om ”Civil beredskap under coronapandemin” undersökt allmänhetens förtroende för samhällsaktörers hantering av pandemin. Under 2018 genomförde SOM-institutet en undersökning ”Om krisen eller kriget kommer” och där ingick en jämförbar fråga om förtroendet för civil beredskap inför en kommande kris eller krig. Undersökningen om civil beredskap i coronatider visade att civilsamhället är den aktör vars förtroende förstärkts tydligast i förhållande till svaren i den generella undersökningen om svensk civil beredskap. En intressant fråga att ställa sig i relation till dessa undersökningar är om civilsamhällets höga noteringar hänger samman med ökad synlighet och/eller förståelse för ideella organisationers insatser i samhället som en konsekvens av pandemin. [27]

Figur 32. Källa: SOM-undersökning 2020

[26] Allmänhetens tillit, tankar och beteende under coronapandemin 2021, undersökning av Sifo
[27] Civil beredskap i coronatider: Förtroendet störst för staten och för regionerna, SOM-undersökning om coronaviruset 2020

I allmänhetens ögon är öppenhet och transparens det viktigaste för att bygga förtroende. Kraven på rapportering av hur pengar används tycks ha ökat 2021 jämfört med 2018. Vilket kan innebära ökade krav på organisationerna att tänka igenom vad och hur de rapporterar. Däremot ska nog inte diagrammet tolka så att nyttan har blivit mindre viktig, snarare att det tas för givet.

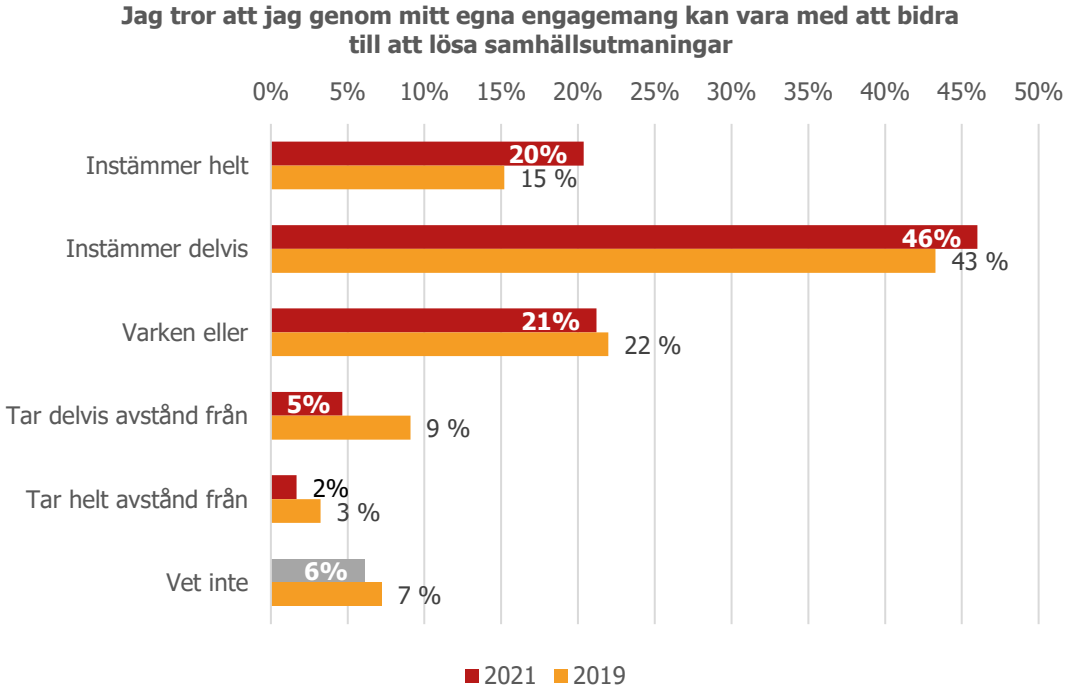

Figur 33. Källa: Novus 2021

Fler tror att de själva kan göra skillnad

Jämfört med 2019 uppger en signifikant större andel av allmänheten att de själva kan bidra till att göra skillnad i samhället. Novus undersökning visade att 66 % instämmer helt eller delvis i att de kan vara med och bidra till att lösa gemensamma samhällsutmaningar genom sitt eget engagemang, vilket är en ökning från 58 % 2019. Samtidigt har andelen som helt eller delvis tar avstånd från påståendet minskat från 12 % till 7%. En möjlig förklaring till detta tydliga skifte är

att det under coronapandemin blivit betydligt mer synligt hur mitt eget beteende kan påverka hela samhället och att det vi gör många tillsammans faktiskt kan få en reell effekt. [28]

Figur 34. Källa: Novus 2021

Medborgaren och det ideella arbetet

Volontär, frivillig, ideellt arbete – ja, medborgarens insatser som görs frivilligt och oavlönat eller mot en mindre eller symbolisk ersättning kan ha olika benämningar i olika organisationer och verksamheter. Att engagera sig som volontär i en organisation är en viktig roll för medborgaren att bidra till den ideella sektorns verksamhet och får en ekonomisk betydelse långt större än både givande och medlemskap. Utöver den ekonomiska betydelsen får volontärskap inte minst betydelse för mellanmänsklig tillit, gemenskap och sammanhållning.

Befolkningsundersökningen ”Medborgerligt engagemang i Sverige 1992 - 2019” som Ersta Sköndal Bräcke högskola gör på uppdrag av Kulturdepartementet visar att de ideella insatserna i Sverige har legat på en stabil nivå under lång tid. Drygt hälften, 51 %, av vuxna (16-84 år)

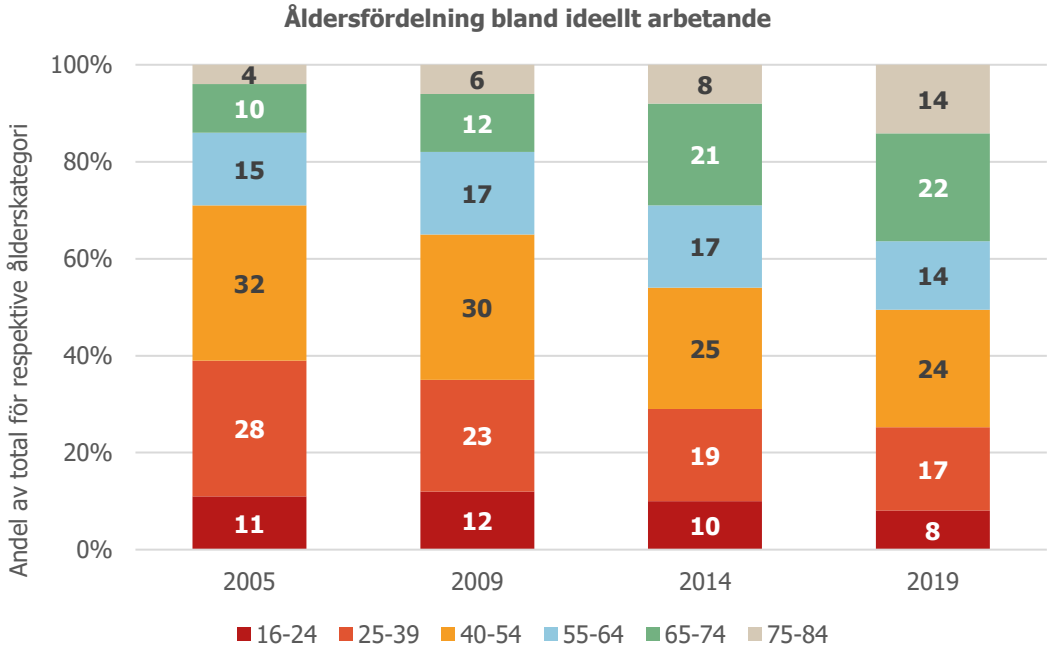
[28] ”Allmänhetens inställning till ideella organisationer och givande”, Novus på uppdrag av Giva Sverige januari 2021

uppger att de har arbetat ideellt någon gång det senaste året. Fler män än kvinnor anger att de arbetar ideellt, 56% av männen medan det är 47 % av kvinnorna.

Volontärbyråns årliga volontärundersökning visar att engagemanget steg under coronapandemin då de som länge hade funderat på att börja engagera sig ideellt fick en god anledning att börja, nämligen mer tid. Drygt 21 % av de som besvarat undersökningen angav att de valde att engagera sig ideellt under 2020 med anledning av pandemin samtidigt visar undersökningen att pandemin också inneburit att äldre fått svårare att engagera sig i ideella uppdrag.[29]

Unga vill påverka samhället, äldre vill göra en insats

I befolkningsundersökningen ges en bra bild över utvecklingen av ideellt arbete i olika åldersgrupper. Störst är engagemanget i åldersgruppen 40-54 år, däremot har ökningen sedan 2005 varit betydligt större bland de som är 65 år och äldre, vilket bland annat skulle kunna bero på att de äldre generellt sett blivit friskare under tidsperioden. En annan del av förklaringen kan även vara att de äldre utgör en allt större andel av totalen. 2005 utgjorde åldersgruppen 65-84 år 14,8 % av den totala befolkningen, 2019 hade andelen stigit till 17,4 %.

Figur 35. Källa: Medborgerligt engagemang i Sverige 1992 - 2019

[29] Volontärbyrån 2021

Tiden man lägger på ideellt arbete har däremot ökat både bland yngre och äldre, så även om andelen yngre som arbetar ideellt har minskat så är de som faktiskt gör det mer engagerade än tidigare. Samtidigt har andelen som är medlemmar i den organisation de engagerar sig i minskat, vilket tyder på att de yngre allt oftare väljer ett engagemang mer pragmatiskt utifrån syfte, snarare än efter organisationstillhörighet.

Volontärbyrån vittnar om att andelen engagerade i gruppen 66 år och äldre har minskat i jämförelse med år 2019, där coronapandemins effekter är en viktig förklaringsvariabel då samma grupp visade ett ökat engagemang mellan 2018–2019. Den yngsta gruppens (16-25) engagemang visar däremot på en ökning i jämförelse med 2019. Volontärbyrån skildrar också andra aspekter av engagemang där det råder stora skillnader mellan den yngsta gruppen och den äldsta gruppen. En aspekt som lyfts är att de yngre tenderar att engagera sig i fler organisationer samtidigt, medan den äldre gruppen oftast enbart engagerar sig i en organisation.

I frågan om meningsfullhet och sociala värden skiljer sig äldre och yngre också åt. I gruppen 25 år och yngre är den främsta drivkraften att påverka samhället i en positiv riktning, medan gruppen 66 år och äldre har som främsta drivkraft att göra en konkret insats. Unga uppger även att de lägger större tonvikt på personlig utveckling och att lära sig nya saker (69 %), jämfört med den äldre gruppen (37 %).

Volontärbarometern visar även att gruppen 25 år och yngre i högre grad än gruppen 66 år och äldre vill kunna stå bakom organisationens syfte och mål, medan den äldre gruppen finner det viktigare att själva få vara med och påverka organisationens uppgift. De former av engagemang som är vanligast förekommande bland de äldre är praktiska uppgifter som att arbeta i en second hand-butik, laga mat eller agera chaufför. Engagemanget för frågor som rör integration och asylsökande samt sociala och ekonomisk utsatthet visar sig vara gränsöverskridande områden som engagerar både de allra yngsta och de äldsta. [30]

[30] Volontärbyrån, ”Volontärbarometern 2020”

Medborgaren som medlem

Att engagera sig som medlem i en ideell organisation är ett annat sätt för medborgaren att bidra i och till civilsamhället. Men medborgarens roll som medlem handlar inte i praktiken om finansiering, utan medlemskapet är grunden för den ideella föreningens demokratiska struktur. Medlemskap i föreningslivet har en stark förankring i det svenska samhället och en stor andel av det svenska civilsamhället består även idag av ideella föreningar som bygger på en demokratisk medlemsstruktur. Det finns formella strukturer i till exempel offentliga bidragsregler som främjar just medlemsföreningen framföra andra organisationsformer, genom att offentliga bidrag fördelas med antal medlemmar som grund. För många organisationer som arbetar med påverkansarbete utgör antalet medlemmar, eller i vissa fall andelen medlemmar i en viss målgrupp, en viktig grund för legitimitet och tyngd.

SCB:s statistik över medborgerliga aktiviteter såsom medlemskap och aktivitet i föreningar visar att 3 av 10 svenskar är aktiva i minst en ideell förening och att ca 75% är medlemmar i minst en förening. Precis som det har framgått i andra studier visar SCB:s statistik att det är ganska stor skillnad när det gäller bakgrund och inkomst på vilka som är aktiva i föreningar. Människor med högre utbildning och inkomster är mer föreningsaktiva än de med kortare utbildning och lägre inkomst. Inkomst tycks spela stor roll, där särskilt de i den lägsta inkomstkvintilen[31] har en lägre grad av medlemskap (ca 50%) jämfört med de i de båda högsta (över 85%). Är detta en indikation på att människor i större ekonomisk utsatthet har andra prioriteringar eller att civilsamhället (omedvetet) är mindre tillgängligt för denna grupp?

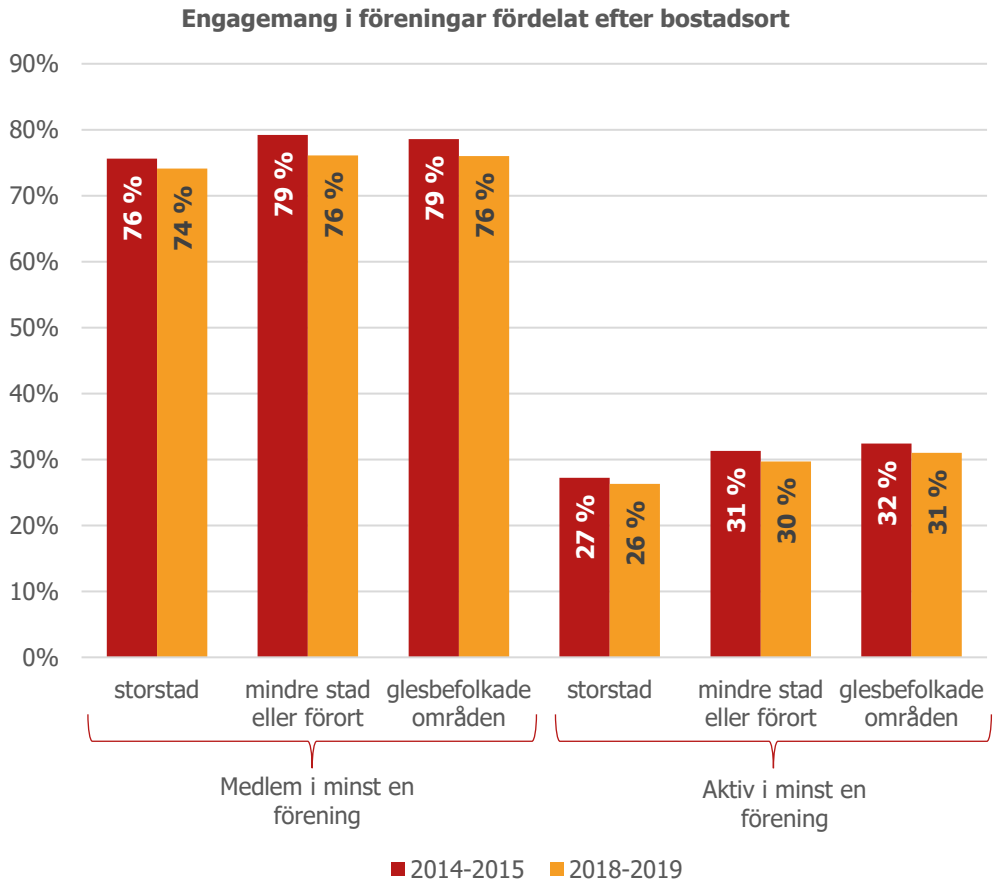
Statistiken visar också att människor med svensk bakgrund är mer föreningsaktiva än de med utländsk bakgrund. Är detta en indikation på att människor, när de engagerar sig frivilligt, medvetet eller omedvetet söker de som liknar en och efter former för engagemang man är van vid? Behöver civilsamhället i så fall arbeta annorlunda för att minska denna skillnad?

Det är stora skillnader i vilka åldersgrupper som är medlemmar i vilken typ av förening. Yngre är i högre utsträckning än äldre medlemmar i idrotts- och friluftsföreningar, medan äldre i högre utsträckning är medlemmar i kulturföreningar.

Tittar man närmare på hur delaktigheten i civilsamhället ser ut beroende på var vi bor framgår att de som är bosatta i Stockholms län och södra Sverige är något mindre aktiva i civilsamhället än resten av landet. Högst engagemang finns i mellersta Norrland. Men skillnaderna är som framgår av diagram 36 små när vi tittar på typ av bostadsort.

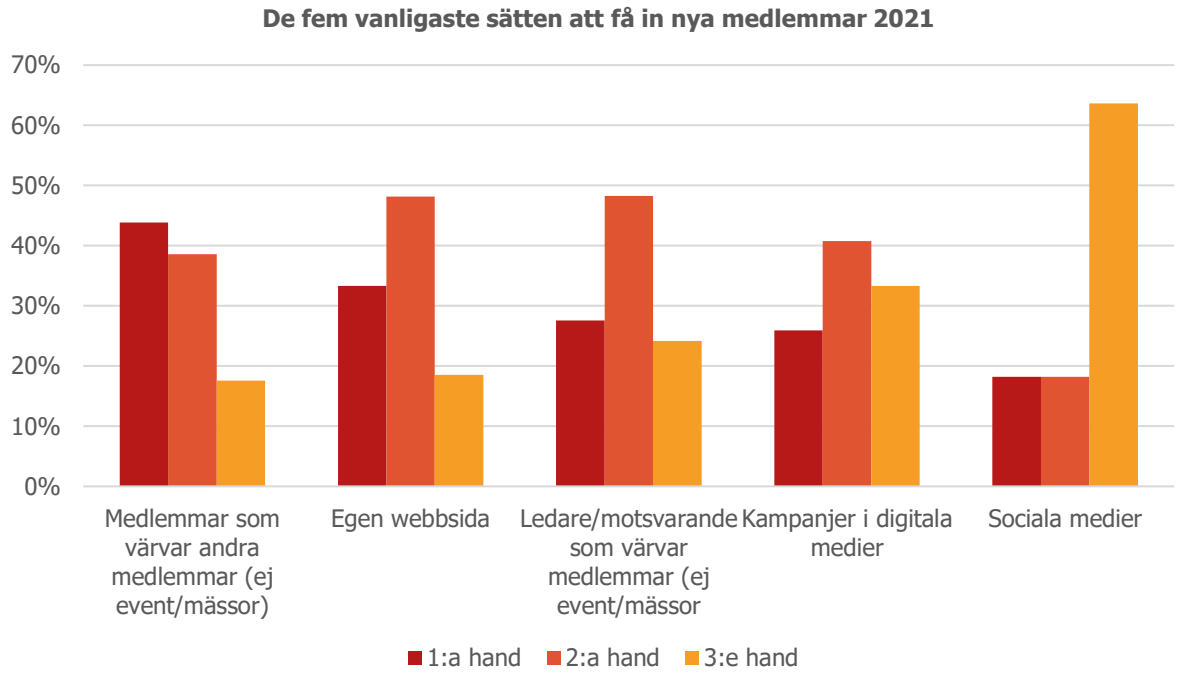
[31] Kvintil = femtedelar, 1:a kvintilen = de 20% som har lägst inkomster

Figur 36. Källa: SCB

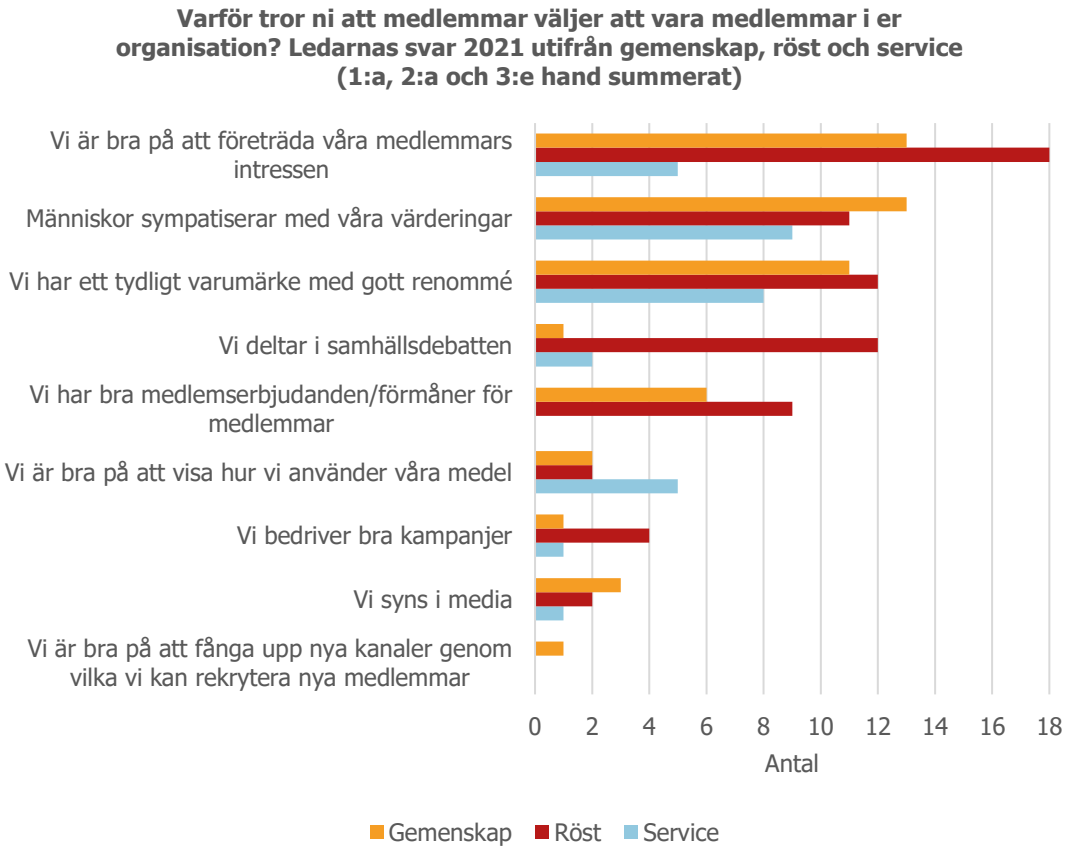
Vi tycks alltså i stort sett vara lika engagerade i föreningar i hela landet. Det finns en viss skillnad i vilken typ av föreningar som engagerar. Något större för idrottsföreningar i mindre städer och glesbefolkade områden medan det för kulturområdet gäller att människor i storstäderna i högre grad är medlemmar eller aktiva.

Med hänsyn till medlemskapets betydelse för ideella organisationers demokratiska struktur är rekrytering av medlemmar centralt för ideella föreningar. Undersökningen bland ledare i civilsamhället visar att i första hand tillkommer nya medlemmar genom att redan befintliga medlemmar värvar nya följt av den egna hemsidan. Det är däremot inte så vanligt att få in nya medlemmar via TV-reklam, brev och SMS. I stället framkommer att allt fler använder sig av digitala kampanjer för att värva nya medlemmar.

Figur 37. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

En möjlig förklaring är att coronapandemin minskat möjligheterna till aktiviteter eller mötesplatser där icke-medlemmar kunnat möta föreningslivet samtidigt som den digitala närvaron ökat vilket skapat en arena för marknadsföring, i kombination med att traditionella metoder som bland annat Tv-reklam, brev och SMS inte längre är kostnadseffektiva. Samtidigt svarar färre att de använder sig av sociala medier för värvning av nya medlemmar, vilket kan betyda att generell kommunikation i sociala medier inte är en primär kanal för att rekrytera medlemmar utan det krävs riktade kampanjer. Sammantaget visar undersökningen att de alternativ som innebär mer riktade och personliga sätt att rekrytera nya medlemmar är mest vanligt förekommande bland organisationerna.

Figur 38. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

När ledarna ombeds rangordna varför de tror att människor väljer att vara medlemmar i just deras organisation dominerar uppfattningen att det framför allt är för att organisationen bedriver bra verksamhet. Rollen som röstbärare och organisationens värderingar är sedan de faktorer som anses ha störst betydelse för viljan att bli medlem. Att organisationen har ett tydligt varumärke och gott renommé anses ha viss betydelse men de andra tre skälen dominerar tydligt. Diagrammet ovan visar hur olika typer av organisationer rangordnar varför de tror att människor väljer att vara medlemmar i deras organisation. Där framgår både skillnader och likheter mellan olika typer av organisationer. Organisationer vars fokus är röst tror att deras medlemmar framförallt tycker att organisationen är bra på att företräda medlemmarnas intressen, att de har ett tydligt varumärke och att de deltar i samhällsdebatten. De organisationer som har gemenskap som fokus svarar att de faktorer som har störst betydelse för att medlemmar är medlemmar i deras organisation är att de är bra på att företräda medlemmarnas intressen, att människor sympatiserar med deras värderingar och att de har ett tydligt varumärke. De organisationer som är inriktade på service svarar i stort sett som de organisationer som är inriktade på gemenskap, dock är det fler inom service som anser att de är bra på att visa hur de använder sina medel.

Mellan civilsamhälle och folkrörelse

En intervju med Karin Robertsson, Adjunkt, Fil dr, Ersta Sköndal Bräcke högskola

I Sverige har vi ett starkt medborgerligt engagemang. Det studeras ofta på individnivå, men Karin Robertsson, adjunkt och Fil dr vid Ersta Sköndal Bräcke högskola, har i sin avhandling ”Mellan civilsamhälle och folkrörelse” undersökt vilka former av engagemang som ideella organisationer erbjuder och efterfrågar samt hur det har utvecklats över tid. Avhandlingen fokuserar på tre olika former av medborgerligt engagemang: föreningsmedlemskap, ideellt arbete och givande och har studerats genom organisationers arkiverade webbsidor och årsberättelser samt intervjuer av deras högsta chefer.

- Vilken är din främsta slutsats? Och vilka är de främsta skälen till det?

De ideella organisationerna gör det möjligt för oss medborgare att kunna engagera oss ideellt men sedan mitten av 1990-talet har formerna av engagemanget förändrats. Den främsta slutsatsen är därmed att ideella organisationers utbud av engagemangsformer har breddats och blivit alltmer flexibelt de senaste 30 åren samt att förutsättningarna för att rekrytera och organisera engagemang har förändrats. Dessutom har rekryteringsarbetet professionaliserats.

- För att locka till sig människor som vill engagera sig har det skapats ett bredare utbud av engagemangsformer och en mer professionaliserad rekryteringsprocess. Det kommer till uttryck som att organisationerna frågar efter till exempel volontärer eller givare, vid sidan av medlemmar och att man använder sig av digital marknadsföring och insamlingskommunikation.

Organisationernas svenska ledare berättar att de ser förändrade förutsättningar för att rekrytera och organisera medborgerligt engagemang, så som förändrade finansieringsvillkor för ideella organisationer och att människor vill engagera sig i sakfrågor framför en viss organisation. Dessa erfarenheter kan relateras till samhällsförändringar som till exempel individualisering, digitalisering eller förändrade välfärdspolitiska arrangemang i Sverige.

- Men jag visar också att det inte är så enkelt som att organisationer bara anpassar sig efter förändringar i sin omgivning som om de inte hade något val. I mina intervjuer med organisationernas högsta ledare kan jag se att de hanterar och förhåller sig till olika krav och förväntningar i sitt arbete med rekryteringen av ideella krafter och organiseringen av medborgerligt engagemang på strategisk nivå. Vissa ledare är mer måna om att upprätthålla den folkrörelsetradition med medlemskap och föreningsdemorati som länge präglat hur vi som medborgare organiserar oss i Sverige. Andra ledare är mer positivt inställda till flexibla engagemangsformer och rekrytering med hjälp av sådant som digital

marknadsföring och professionell insamling. Avhandlingen ger därför ett nyanserat perspektiv på hur organisationsförändring kan gå till och organisationsledarnas roll i det.

- Vilken roll har organisering och engagemang i dag om man jämför historiskt?

Min data sträcker sig bara tillbaka till mitten av 1990-talet men det som framkommer i mina resultat tolkar jag som en pågående omförhandling av den folkrörelsetradition som så länge präglat hur vi organiserat oss i Sverige. Jag förstår det som att ideella organisationer idag möter en ökad komplexitet, det vill säga att flera olika logiker (eller normer) samtidigt villkorar ideella organisationers arbete med att rekrytera och organisera människors engagemang, jämfört med tidigare. Å ena sidan har vi till exempel en folkrörelselogik som betonar kollektivets intressen framför individens, å andra sidan har vi en volontärlogik som betonar individens intresse framför kollektivets. Och när det kommer till rekrytering av givare, som en form av engagemang, präglas organisationernas arbete dels av en marknadslogik som betonar konkurrens och kostnadseffektivitet, dels en professionslogik som betonar vikten av standardiserade insamlingsmetoder och insamlingsprofessionella. Sedan tror jag att det kan finnas viss variation av komplexitet beroende på vilken typ av ideella organisationer vi pratar om, det vill säga vad deras syfte är och vilka de finns till för.

- Hur kan man förstå organisationernas förändrade tolkning av medlemskapet?

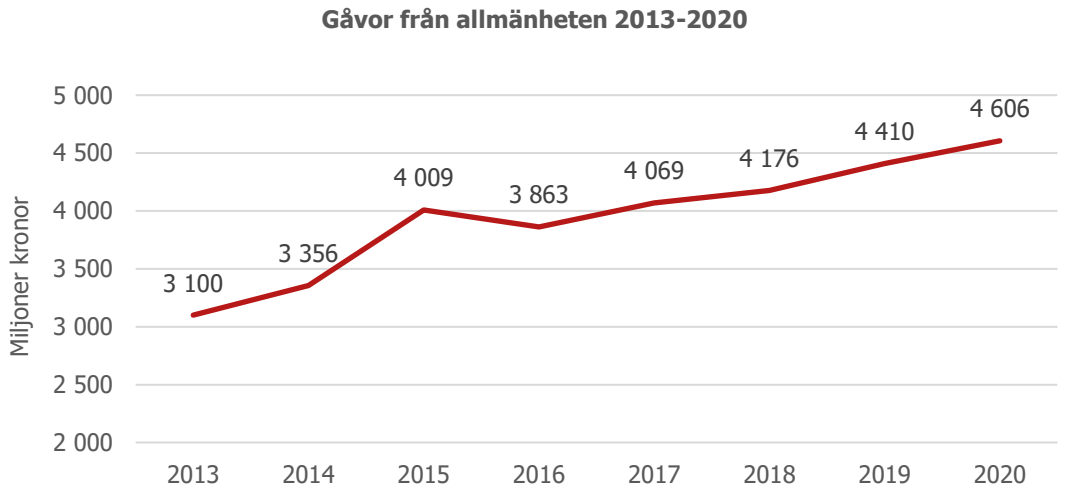
Jag förstår det som en växelverkan mellan övergripande samhällsförändringar (se ovan) som organisationer anpassar sig till och hur enskilda människor på olika nivåer inom organisationer hanterar och förhåller sig till olika krav och förväntningar i sitt arbete med rekryteringen av ideella krafter och organiseringen av medborgerligt engagemang. En del är mer måna att upprätthålla den folkrörelsetradition med medlemskap och föreningsdemorati som länge präglat hur vi som medborgare organiserar oss i Sverige, andra är mer positivt inställda till flexibla engagemangsformer och betraktar därför en förändrad tolkning av medlemskapet som en möjlighet för sin organisation att utvecklas i takt med tiden.

Medborgaren som givare

Att ge gåvor är ett sätt för medborgaren att engagera sig i och för civilsamhället och som givare bidrar medborgaren direkt till organisationens finansiering. Därför är det intressant att följa hur allmänhetens givande har utvecklats och vilka ändamål som prioriteras. Den mest detaljerade statistiken över allmänhetens givande till ideella organisationer finns hos Giva Sverige och även om den inte är heltäckande ger den en indikation och bild över

gåvogivandet.[32] Coronapandemin påverkade inte svenskarnas totala givande negativt snarare tvärtom, även om organisationer har sett olika utveckling under 2020.

Allmänhetens gåvogivande står för huvuddelen, närmare 70%, av intäkterna från den privata sektorn till ideella organisationer[33]. Bilden nedan illustrerar utvecklingen av gåvor från allmänheten baserat på Giva Sveriges statistik över insamlade medel (gåvor, bidrag och samarbeten från privat sektor). Gåvor från allmänheten summerade till 4,6 miljarder kronor vilket innebär en ökning med 4,4% jämfört med 2019. Inkluderas testamenten och minnesgåvor blir den totala summan 6,2 miljarder kronor från allmänheten av totalt 9,2 miljarder kronor.

Figur 39. Källa: Giva Sverige 2021

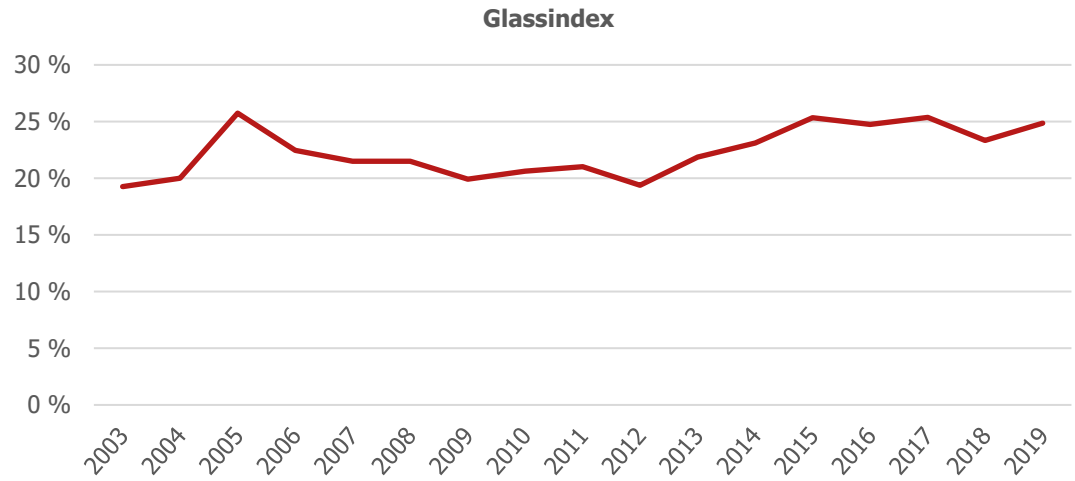
Givandets andel ökar

För att få en bild av hur medborgarens gåvogivande utvecklas relativt kan det ställas i relation till disponibel inkomst eller annan konsumtion. Oavsett jämförelse visar diagrammen nedan på en svag men uppåtgående trend.

Glassindex introducerades 2013 och visar hur mycket pengar svenskar spenderar på glass och sötsaker jämfört med hur mycket som skänks till ideella organisationer med 90-konto. Detta blir ett sätt att ställa givandet i relation till ”annan” icke-nödvändig konsumtion för att se om ideell sektor lyckas motivera till givande i högre grad än konsumtion. Diagrammet nedan visar att glassindex har förbättrats under 2019 och är tillbaka på 25% vilket betyder att den uppåtgående trenden sedan 2012 håller i sig. Möjligen kan nedgången 2018 bero på att det var en mycket varm sommar. Den totala konsumtionen av glass och sötsaker uppgick 2019 till 34,5

[32] Giva Sveriges medlemsorganisationer utgör år 2020 37 % av alla organisationer med 90-konto men tar emot drygt 75 % av privatpersoners gåvor och testamenten till 90-konton.
[33] ”Givandet i siffror 2020”, Giva Sverige maj 2021

miljarder kronor, en ökning med 4,6 %, medan givandet var 8,6 miljarder kronor, en ökning med 11,4 % jämfört med 2018.

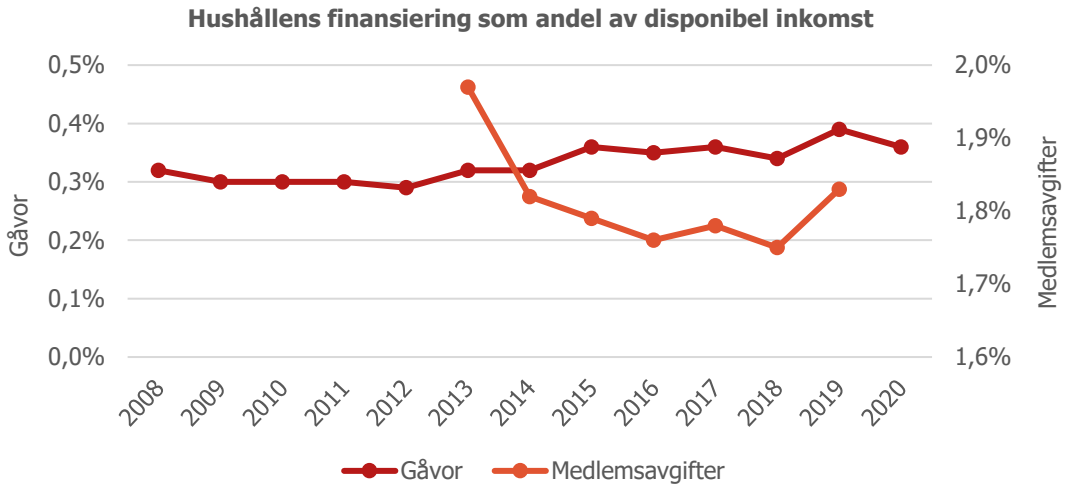

Figur 40. Källa: Svensk Insamlingskontroll och SCB

Även i relation till disponibel inkomst syns en uppåtgående trend sedan 2008 men här med en tydlig nedgång 2020. Som data för givandet används också här allmänhetens gåvor skänkta till organisationer med 90-konto. Här har Svensk Insamlingskontroll, till skillnad från Giva Sverige, angett ett minskat givande från allmänheten för 2020. Detta kommer slå igenom för glassindex nästa år eftersom statistiken från SCB ligger ett år efter.

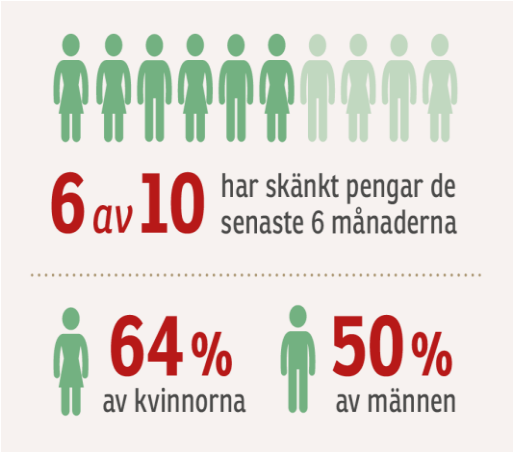
I jämförelse med medlemsavgifter[34] som andel av den disponibla inkomsten i framgår att tvärtom en tydlig nedåtgående trend mellan 2013 och 2018 som dock bröts 2019, se figur 41. Även om det är kort period och inga säkra slutsatser kan dras, kan detta vara en illustration av ett pågående skifte av medborgarens roll från medlem till givare. I absoluta tal är emellertid medlemsavgifterna mer betydelsefulla då de är nästan fem gånger större än insamlade medel från allmänheten, drygt 40 miljarder jämfört med 8,6 miljarder kronor. Notera också att det finns ett överlapp då medlemsavgifter ingår i det som Svensk Insamlingskontroll benämner ”Insamlat från allmänheten”.

[34] ”Medlemsavgifter” inkluderar medlemsavgifter till hushållens ideella organisationer och samt till Svenska kyrkan.

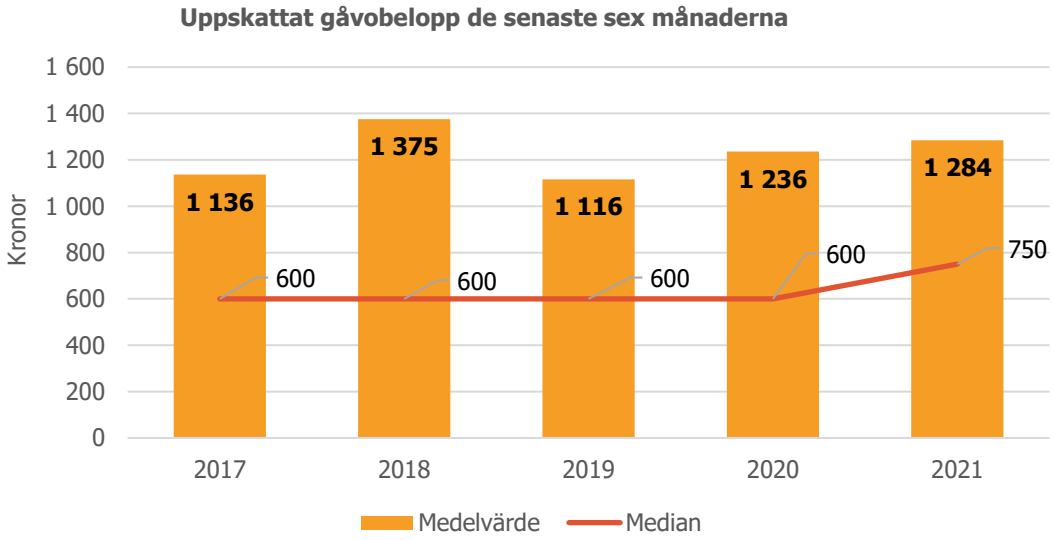
Figur 41. Källa: SCB, Svensk Insamlingskontroll

Skattereduktion för gåvor kan ha bidragit till ökade gåvointäkter

Knappt 6 av 10 svenskar uppger att de har skänkt en gåva till en ideell organisation de senaste sex månaderna, en siffra som visar på små förändringar mellan åren. Likt tidigare år uppger kvinnor i högre utsträckning än män att de skänkt en gåva, och bland personer i ålder 50–79 år samt högutbildade och personer boende i storstad är det också en högre andel som uppger att de har skänkt.

Givande från allmänheten kan inkludera en mängd olika typer av gåvor, allt från månadsgivande och enstaka gåvor till egna insamlingar på exempelvis sociala medier och pant. I Novus undersökning om allmänhetens syn på ideella organisationer och givande får de som uppgett att de skänkt en gåva skatta hur mycket de gett de senaste sex månaderna (ungefär andra halvåret 2020). Där syns en svag ökning av medelvärdet medan det är en kraftig ökning av medianen.

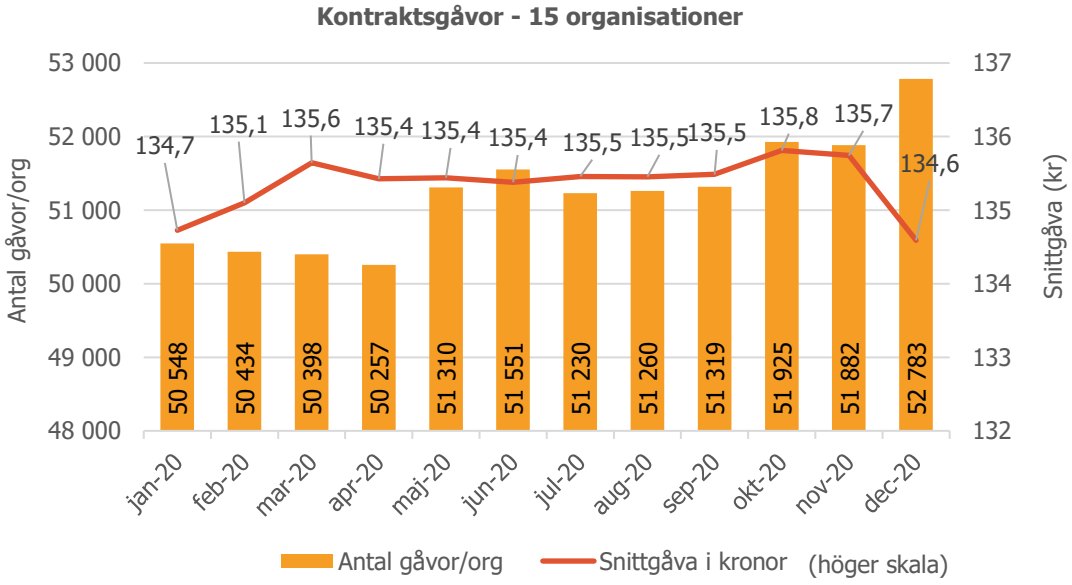
Figur 42. Källa: Novus januari 2021

Skattereduktion för gåvor är ett av flera möjliga incitament för att öka givande. Avdraget infördes för första gången i Sverige av Alliansregeringen 2012 och avskaffades av Socialdemokraterna 2015, men återinfördes igen den 1 juli 2019. Det är endast organisationer vars ändamål är att främja social hjälpverksamhet eller vetenskaplig forskning som kan ansöka om att bli godkända gåvomottagare. Skattereduktionen är 25 % av gåvobeloppet med ett tak på 6000 kronor vilket innebär maximalt 1500 kronor i skattereduktion. För att kunna ta del av skattereduktionen krävs dock gåvor om minst 200 kronor till samma gåvomottagare per tillfälle samt ett totalt gåvobelopp på minst 2000 kronor per år.[35] Den preliminära totalsumman för skattereduktion för beskattningsår 2020 är drygt 345 miljoner kr, vilket är en ökning med ungefär 22 % i jämförelse med det senaste helåret (2015) och motsvarar ett gåvobelopp på knappt 1,4 miljarder kronor. Enligt Skatteverkets hemsida i september 2021 är 159 organisationer godkända för skattereduktion.

Det är möjligt att det finns ett samband mellan ökningen av gåvor från privatpersoner, liksom det uppskattade medianbeloppet bland allmänheten, och skattereduktionen men det har inte kunnat utforskas ordentligt ännu. Statistiken från Giva Sverige ger inte heller en tydlig signal om det. Giva Sverige sammanställer sedan slutet på 2019 kvartalsvis nyckeltal för regelbundna gåvor (här kallat kontraktsgåvor) och engångsgåvor från allmänheten för organisationer med privat finansiering på mer än 25 miljoner kronor per år. Eftersom skattereduktionen kräver ett ganska stort årligt givande, 2000 kronor och dessutom minst 200 kronor till samma organisation per gåvotillfälle, är det framför allt genom en ökad genomsnittsgåva i det

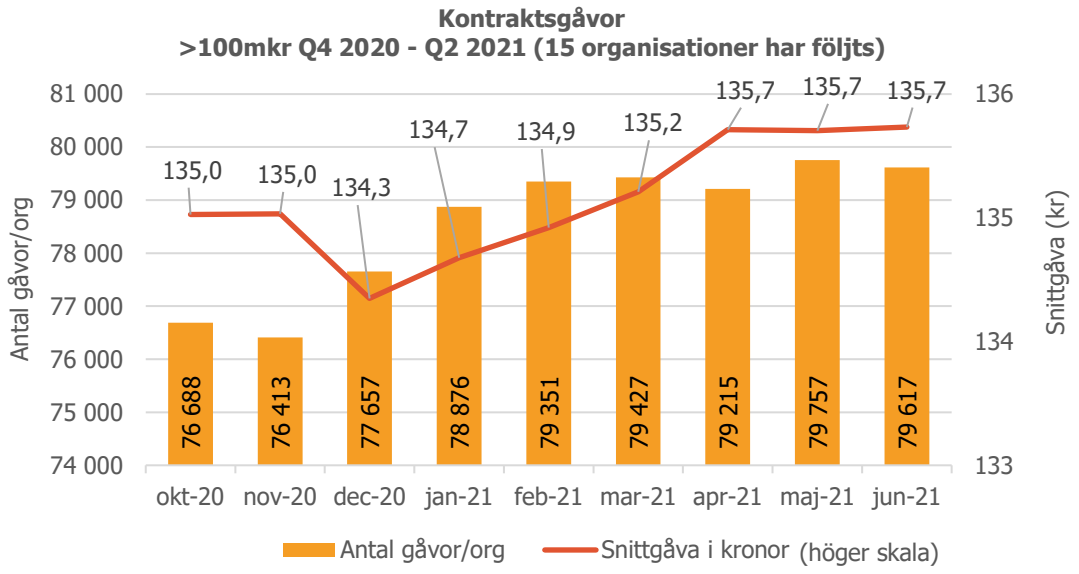
[35] Skatteverket, ”Skattereduktion 2020”

regelbundna givandet som skulle kunna indikera att skattereduktionen haft inverkan. För 2020 finns en tidsserie baserat på 15 organisationer men utifrån denna data går det inte att utläsa någon markant ökning för året. Däremot har antalet givare ökat något under året samtidigt som gåvonivån är stabil, vilket antyder att den genomsnittliga gåvan har ökat.

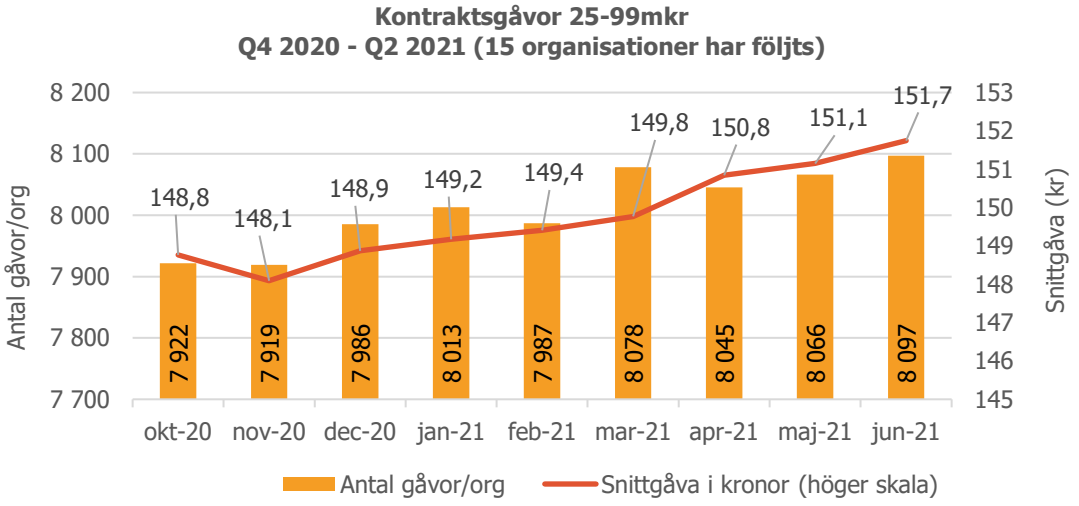

Figur 43. Giva Sveriges nyckeltal för gåvor från allmänheten Q4 2020

Från sista kvartalet 2020 och under 2021 har fler medlemsorganisationer medverkat i nyckeltalsrapporteringen vilket innebär att det är möjligt att även dela upp statistiken utifrån storleken på organisationernas totalt insamlade medel. För 2021 framkommer då en tydligt uppåtgående trend för snittgåvan både för organisationer med insamlade medel över 100 miljoner kronor och insamlade medel mellan 25 – 100 miljoner kronor. För de största organisationerna har även antalet givare ökat markant medan för de medelstora har snittgåvan ökat mer. Sammantaget betyder detta att intäkterna från regelbundna gåvor har ökat men om det går att relatera till att skattereduktionen används för att motivera till givande eller öka sitt månadsgivande återstår att ta reda på.

Figur 44. Källa: Giva Sveriges nyckeltal för gåvor från allmänheten Q2 2021

Figur 45. Källa: Giva Sveriges nyckeltal för gåvor från allmänheten Q2 2021

Motiv till givande

När ledare inom civilsamhället svarar på frågan om varför de tror att allmänheten väljer att ge gåvor till organisationen svarar de flesta att det är för att allmänheten har högt förtroende för deras organisation, samt att givarna tror på organisationens ändamål. Och det stämmer väl överens med vad allmänheten själva uppger är skälen till deras senaste gåva. Förtroende är, som diskuterats inledningsvis i detta kapitel, en förutsättning för tillit och därmed givande till en ideell organisation.

Figur 46. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2021

Däremot visar figur 47 att det är ändamålet som utan tvekan är det främsta skälet till givande följt av vanans makt och en önskan att vara med och göra världen bättre. De två senare skälen rankas däremot inte alls högt av ledare i ideell sektor. Förtroendets betydelse återkommer på fjärde plats, nämligen att organisationen uppfattas som tillförlitlig.

Figur 47. Källa Novus 2021

Ett annat perspektiv på vad som motiverar till eller driver givande är att belysa när människor uppger att de kan tänka sig att ge en gåva, oavsett om de har gett eller inte. Flest anger då att de skulle donera till ideella organisationer i samband med särskilda händelser följt av minnesgåva vid en begravning.[36] Särskilda händelser har seglat upp med liten marginal till första platsen 2021, vilket möjligen kan hänga samman med att pandemin under 2020 innebar en påminnelse om både behov och ideella organisationers roll såväl i vårt närområde som längre bort.

[36] Novus undersökning januari 2021

Kontakt

Giva Sverige är en branschorganisation som arbetar för tryggt givande. Våra närmare 170 medlemmar representerar en bredd av ideella organisationer med olika ändamål, av olika storlek och på olika platser i landet. Genom att förbättra förutsättningar för privat finansiering genom gåvor, bidrag och samarbeten verkar vi för ett livskraftigt civilsamhälle och människors möjlighet att engagera sig.

Charlotte Rydh, Generalsekreterare
Telefon: 08-677 30 93 E-post: charlotte@givasverige.se

Gustav Sörberg, Analytiker
Telefon: 08-677 30 91 E-post: gustav@givasverige.se

PwC Sverige är marknadsledande inom revision, redovisning, skatte- och affärsrådgivning med 2 800 medarbetare och 34 kontor runt om i landet. PwC Sverige utvecklar värden för 45 000 kunder vilka utgörs av stora, medelstora och mindre företag samt ideella organisationer och offentlig sektor.

Johan Sverker, Senior Rådgivare
Telefon: 010-213 39 17, E-post: johan.sverker@pwc.com

Sara Karlberg, Rådgivarassistent
Telefon: 0728-809 163, E-post: sara.karlberg@pwc.com

Ladda ner rapporten på www.givasverige.se/kunskap/rapporter